

ગુજરાત વિદ્યાર્થીક વાચનમંજીની
ગુજરાતી ખીજ ચો. ડીના અર્થ
તથા

“ ડિક્ટેશન શિક્ષક. ”

(જેમાં અર્થ, દરેક પાઠના સવાલ, સાર, બોધ,
અથવા શબ્દો તથા જોડાક્ષરો.)

રચનાર—મેસર્સ. સી. ડી. શાહ એન્ડ કો.
રચનારનું ઠેકાણું—શાહપોર—મુરત.
પ્રસિદ્ધ કર્તા—છગનલાલ મોતીરામ શાહ,
“મુખગણિત શિક્ષક” વગેરેના કર્તા.
પ્રસિદ્ધ કરવાનું ઠેકાણું—શાહપોર—મુરત.
સને ૧૯૧૭ના ૨૫મા એપ્રિલ મુજબ આ પુસ્તક રજીસ્ટર કરાવ્યું છે.

સર્વ હક સ્વાધીન રાખ્યા છે.
છાપનાર—નારાયણરાવ હરિમણરાવ નીકમ.
છાપવાનું ઠેકાણું—“શંકર” પ્રિન્ટીંગ પ્રેસ ચૌડાના પુલ ઉપર—મુરત.
સને ૧૯૨૯] કિંમત ૦-૪-૦. [સંવત ૧૯૮૫

ત શહેર તથા ચોર્યાસી તાલુકાનો જૂગાળ શિક્ષક ૩ આના.

૧૪૬૪૫

ગુજરાત વિદ્યાપીઠ ગ્રંથાલય
અમદાવાદ
ગુજરાતી કૉપીરાઈટ-સંગ્રહ
૫૪૬૪

ગુજરાત વિદ્યાપીઠ ગ્રંથાલય

[ગુજરાતી કૉપીરાઈટ વિભાગ]

અનુક્રમાંક ૧૪૬૪૫ વર્ગિક

પુસ્તકનું નામ વિદ્યાપીઠ વ્યાખ્યાનમાળા - ૨જા અર્થ
અને ડિક્શનરી ટીફીડ

વિષય મ ૩૫૨ : ૮૪૬ : ૬ - ૨૧૫

મેસર્સ સી. ડી. શાહ એન્ડ કોં કૃત.

ગુજરાત વિદ્યાપીઠ વાચનમાળાની

ગુજરાતી બીજી ચોપડીના અર્થ.

તથા

“ ડિક્શન શિક્ષક ”

સાવિધા=વિદ્યા તેજ.	તોયે=તોપણ.	જુદાં જુદાં=તરેહ
યા=જે.	સરસ=મોટા.	તરેહનાં.
વિમુક્તયે=સ્વતંત્રા	પહાડ=પર્વત; ઘણે	બહુયે=ઘણાએ.
આપે.	ઉચે સુધી વધેલા	બધી=તમામ; સઘળી
સાવિધા યા વિમુ-	ડુંગર.	સતી=ઘણીના હુક-
ક્તયે=વિદ્યા તેનું	નદી=મીઠા પાણીનો	મમાં રહેનારી સ્ત્રી.
નામ કે જે સ્વ-	વહેળો પર્વત અગર	સાધુ=પવિત્ર માણસ.
તંત્રા આપે.	સરોવરમાંથી નીકળી	સૌ=બધું; જે
પાઠ ૧ લોં.	ઢળતી જગામાં થઈ	જોઈએ તે.
અમારો દેશ=હિંદુ-	સમુદ્ર, રણ કે બીજી	પ્રભુનો=પરમેશ્વરનો.
સ્તાન; ભરતખંડ.	નદીને મળે છે તે.	પાડ=આભાર;
સારો=જોઈએ તેવો.	સદા=હંમેશા; નિત્ય.	ઉપકાર.
જગતના=દુનિયાના.	પશુ=ચોપગાં જાનવર	જન્મ=અવતર.
સર્વ=બધા; સઘળા.	પંખી=પક્ષી; પાંખ-	ગર્વે=અભિમાન
ભૂલો=વાંક; કસુર.	વાળા જનાવર.	કરીને.

સમજૂતી—દુનિયાના બધા દેશમાં અમારો દેશ સારો છે. ભલે કસુર કરે, તોપણ અમારો દેશ સારો છે. (૧) અમારે ત્યાં મોટા પર્વતો છે, અને અમારી નદીઓ મોટી છે; હંમેશા સરસ કૂલો ઊગે છે, તેથી અમારો દેશ સારો છે. (૨) અમારા

દેશમાં તરેહ તરેહનાં ઘણાંએ પશુ પંખી છે, અમારે ત્યાં તમામ ચીજો પાકે છે, તેથી અમારો દેશ સારો છે. (૩) અમારા દેશમાં સતીઓ છે. અમારા દેશમાં સાધુઓ છે; અમારા દેશમાં બધુંએ (જે જોઈએ તે) છે, તેથી અમારો દેશ સારો છે. (૪) અમોને હિંદુસ્તાનમાં જન્મ આપ્યો, તેથી પરમેશ્વરનો પાડ માનીશું; અને હંમેશા અભિમાન કરીને કહીશું કે અમારો દેશ સારો છે. (૫)

સવાલ—અમારો દેશ સારો છે એમ શા પરથી કહો છો;

પાઠ રજો.	ચેટક.	બીકણુ = ડરપોક;
વાડી=ફળ, ફૂલના	મજાનું=સારું.	ખીએ એવો.
ઝાડ છોડ રોખ્યા	ખેડક=ખેસવાની	સંભાળ=ખરદાસ.
હોય તેવી જગા.	જગા.	પિતા=માપાણ.
મથાળે=ઉપલે ભાગે.	ખન્ને=ખેઉ.	વહાલ=હેત; પ્યાર.
ચિત્ર=છબી.	મજખૂત=ટકાઉ;	ભરેસો=વિશ્વાસ;
ખુશ=રાણ.	તૂટે નહિ એવાં.	ખાતરી
મજા=મોજ; આનંદ.	ખાતરી=સાબિતી.	ઈજા=દુઃખ; પીડા.
યાદ આવે છે=	જોશથી=ઝડપથી.	બીક=ડર; ભો.
સાંભરી આવે છે.	પહેલાં=અગાઉ;	ભાયડો=મરદ.
સંભાળ=કાળજી;	અગાડી.	પડખામાં=સોડમાં;

સવાલ—હીંચકો કયાં બાંધ્યો હતો? કોણ નાખદ હતું? ચંપા ખીતી હતી એમ શા પરથી જણાવ્યું.

બોધ—આપણા આપણે નાના ભાઈ બેન પર હેર રાખવું જોઈએ.

ત્રીજા ધોરણના “ મુખગણિત શિક્ષક ” અઢી આના. [૩

પાઠ ૩ જો.	વેલું અનાજ લરવાનું એક પછી એક=
કુરકુરિયાં=ભોટીલાં.	મોટું ઉચું વાસણ. વારાફરતી.
વાટો=ધરની પાછ-	પ્રયત્ન=વધારે મહેનત ખૂખી=ખલિહારી.
ળની ખુદ્દી જગા.	મન=મરજી; ઇચ્છા. ખીજવાઈ=ચિડાઈ
ખૂમ=ધાંટો, અવાજ.	આંધળાં=આંખથી માયા=હેત.
કોઠી=માટીનું બના-	જોઈ શકે નહિ એવાં. દુઃખ=પીડા; ઇજા.

સવાલ—કુતરીને કેટલાં બચ્ચાં અવતરે ? કેને કેને બચ્ચાં આંધળાં અવતરે છે ? કુતરીનાં બચ્ચાં કેટલા દિવસ આંધળાં રહે ? કુતરી કુરકુરિયાંને એક જગાએથી ખીજી જગાએ કેવી રીતે લઈ જાય છે ? કુતરી, કનુ તથા સવિતાને કરડવા દોડતી નહોતી તેનું શું કારણ ?

બોધ—પ્રાણી પર હેત રાખવું.

પાઠ ૪થો.	સૂર્ય=સુરજ.	છે તે.
સ્તુતિ=પ્રાર્થના;	પૂર તેજે=પૂરા	ઉદ્યોગ=મહેનત.
બંદગી.	પ્રકાશથી.	બુદ્ધિ=અકકલ.
નાથ=ધણી; પરમે-	વીતી ગઈ = જતી	વિદ્યા=કેળવણી.
શ્વર.	રહી.	કુડાં=નકારાં; કપરાં.
રંક=ગરીબ.	વાત સહેજે=જેત	રૂડાં=સારાં.
કૃપારુષ્ટિ=મહેરબાની	જેતામાં.	શિરે=માથે.
તાપ=હુઃખ.	પ્રભો=પ્રભુ; પરમે-	શિરે હાથ થાપો=
પાપ=નકારાં કામ.	શ્વર.	માથે હાથ મૂકો;
ઉગારો=ખચાવો.	પ્રાણી=જેને જીવ	આશિર્વાદ આપો.
ઈશ=ઈશ્વર.	છે ને જે અહીંથી	દિન=દિવસ; દહાડો.
પ્રેમ=પ્યાર; હેત.	તહીં ફરી હરી શકે	સારો=આખો

૪) થોથી થોપડીના “ડિક્ટેશન શિક્ષક” ચાર આના.

સમજુતી—અહો ! ભગવાન અમે હાથ જોડી ઉભા છીએ, તો તમે અમ ગરીબ પર થોડી મહેરબાની કરો; હંમેશા દુઃખ અને નહારાં કામથી તો બચાવો, ઓ પરમેશ્વર ! અમે તારો પ્રેમ માગીએ છીએ. (૧) જુઓ, જોત જોતામાં રાત પૂરી થઈ, ને પૂર્વ દિશામાં સૂર્ય તો પૂરા તેજથી ઊગ્યો; પ્રભુ ! તારા વિના સંભાળનારો કોણ છે ? મતલબ કે તુંજ અમારી સંભાળ લેનારો છે. ઓ પરમેશ્વર ! અમે તારો પ્રેમ માગીએ છીએ. (૨) પશુ, પક્ષીઓ, પ્રાણીઓ કામે વળગ્યાં, એમ સૌએ મહેનત કરવા માંડી. સુખ માગ્યાં; હે પ્રભુ ! અમારી અકકલ ને વિદ્યા વધારો. ઓ પરમેશ્વર ! અમે તારો પ્રેમ માગીએ છીએ. (૩) કપરાં દુઃખ મટાડી, સારાં સુખ આપો. હે પરમેશ્વર ! અમને આશિર્વાદ આપો; જેથી આજનો આખો દિવસ સુખમાં જાય. ઓ પરમેશ્વર ! અમે તારો પ્રેમ માગીએ છીએ. (૪)

બોધ—સવારમાં ઊઠી આ સ્તુતિ કરવી.

પાઠ પ મો.	છટકી ગયો=છૂટી	સાચે સાચું=ખરે-
દડો=ખોલ.	ગયો.	ખરું; સત્ય.
અરીસો=આરસો.	લટકાવેલી=ટીંગાવેલી	હેત=વહાલ; પ્યાર.
ફૂંટી=ભાંગી.	અથડાયો=અફળાયો.	છેતર્યા=ઠગ્યા.
ગુસ્સે થશે=ખીજ-વાશે.	કકડે કકડા=ચૂરેચૂરે.	મહેતાણ=શિક્ષક
ભાઈબંધ=મિત્ર;	ઝળઝળિયાં=પાણી.	તૂટેલો=ભાંગી
દોસ્ત.	ભૂલ=વાંક; કસુર.	ગયેલો.
દિવાનખાનું=ખેસવા	શરમ=લાજ	ગુસ્સાથી=રીસથી.
ઊઠવાનો મુખ્ય	મેં ઉતરી ગયું=ઝંખ-	ગભરાયો=અકળાયો.
ચોરડો.	વાઈ ગયો.	કદી=કોઈ દિવસ.
	જૂઠું=ખોટું; અસત્ય.	ટેવ=આદત.

શિક્ષા=સબ.	સરસો=સાથે	ઇશ્વર=પ્રભુ; ભગવાન.
ઉલટો=સામે.	ચાંપી=ઢબાવી	છેતરનાર=ઠગનાર.

સવાલ—ચંદુલાલને ઘરમાં દડાથી રમવાની કેમ ના કહી ? ચંદુલાલે એની બાનું કહ્યું માન્યું નહિ તેથી શું થયું ? ચંદુલાલ રડતો હતો ત્યારે મણિલાલે શું કહ્યું ? ચંદુલાલે શું જવાબ આપ્યો ? ચંદુલાલ સાચું બોલ્યો તેથી વેણીલાલે શું કયું ?

બોધ—હંમેશા સાચું જ બોલવું. સાચું બોલનાર પર ઇશ્વર રાજી રહે છે અને તે સુખી થાય છે. જૂઠું બોલીને છેતરનાર દુઃખી થાય છે.

પાઠ ૬ ઠો.	ફિટકાર=ધિક્કાર.	જરા.
જન=માણસ.	સત્ય=સાચું	પાપી=નહારાં કામ
છાનું=કોઈ ન જાણે	વહેવાર=આપ લે.	કરનાર.
તેમ.	કે=કંઈ.	અપાર=ધણુંજ.
નવ=નહિ.	તલભાર=તલ જેટલું;	

સમજુતી—માણસ કદાપિ જૂઠું બોલીને છેતરવાને જાય, પણ જૂઠું છાનું રહે છે નહિ, ને લોકો તેનું જૂઠું સમજી જાય. (૧) જૂઠાને બધા લોકો બહુ ધિક્કારે છે, માટે તમે બધાં છોકરાંઓ સાચની આપ લે કરો એટલે સાચું જ બોલો. (૨) દુનિયામાં પરમેશ્વરથી કંઈ જરાપણ છાનું રહેતું નથી, નહારાં કામ કરનાર જૂઠો દુનિયામાં ધણુંજ દુઃખ પામે છે. (૩)

બોધ—જૂઠું બોલવું નહિ.

પાઠ ૭ મો.	ભાષા=બોલી.	વ્યંજન=સ્વરની મદદ
મૂળાક્ષર=સ્વર અને	સ્વર=પૂરે ઉચ્ચાર	વગર જેનો ઉચ્ચાર
વ્યંજન.	થઈ શકે એવો અક્ષર	થઈ શકતો નથી

૬] ચોથી ચોપડીના “ડિક્ટેશન શિક્ષક” ચાર આના.

એવો અક્ષર.	વ્યંજન જોડાઇને	ઉચ્ચાર=મોઢામાંથી
જોડાક્ષર=એ કે વધારે	થએલો અક્ષર.	નીકળો શબ્દ.

સવાલ—સ્વર કેટલા છે તે તે કયા કયા ? વ્યંજન કેટલા છે તે તે કયા કયા ? જોડાક્ષર એટલે શું ? સ્વર, સ્વાદ, રહ્યો, વ્યંજન અને ઉચ્ચારમાં જોડાક્ષર કયો છે ?

પાઠ ૮ મો.	રવિ=સુરજ.	ગઈકાલ=ગયો દિવસ.
અઠવાડિયું=સાત	સોમ=ચંદ્ર.	આવતીકાલ=આવતો
વાર=દિવસ. [દિવસ	પરમ=ત્રીજો દિવસ.	યાદ=ફેમ. [દિવસ.

સમજૂતી—પહેલો રવિવાર, બીજો સોમવાર, ત્રીજો મંગળવાર, ચોથો બુધવાર, પાંચમો ગુરુવાર, પછી છઠ્ઠો શુક્રવાર આવે છે. (૧) સાતમો વાર શનિ છે, તે છેલ્લો વાર ગણાય છે; એવી રીતે સાત દહાડાનું એક અઠવાડિયું થાય છે. (૨)

સવાલ—અઠવાડિયાના વાર ગણાવો. અઠવાડિયાના પહેલા, ત્રીજા, પાંચમા ને સાતમા વારનું નામ કહો.

પાઠ ૯ મો.	અજવાળિયું=સુદ;	પંદરમો દિવસ;
પખવાડિયું=પંદર	મહિનાનું પહેલું	સુદનો છેલ્લો દિવસ.
દિવસ.	પખવાડિયું; શુકલ	અમાસ=મહિનાનો
તિથિ=દિવસ.	પક્ષ.	છેલ્લો દિવસ;
પક્ષ = પખવાડિયું;	અંધારિયું=વદ;	વદનો છેલ્લો દિવસ.
પંદર દિવસ.	મહિનાનું બીજું	સુદ=અજવાળિયું.
માસ=મહિનો.	પખવાડિયું; કૃષ્ણપક્ષ	વદ=અંધારિયું.
વર્ષ=આર મહિના.	પૂનમ=મહિનાનો	આકાશ=ગગન.

સવાલ—તિથિ એટલે શું ? તિથિઓ ગણાવો. પૂનમ એટલે શું ? અમાસ એટલે શું ? આ પાઠમાં જે સવાલ આપ્યા છે તેના જવાબ કહો.

પાઠ ૧૦મો.	ગોવાળ=ગાયનો	જમના.
પ્રભાતિયું=પ્રભુના	ચરાવનાર.	તીરે=કાંઠે.
નામની સવારમાં	વડો=મોટો.	ગોધેન=ગાયોના
ગાવાની કવિતા.	દહીંતણાં=દહીંનાં.	ટોળાં.
જાગને=ઝિઠને.	કઢિયેલ=ઉકાળેલાં.	મધુરી=મીઠી.
જાદવા=જાદવ.	તારો=તાર્યો; ઉગાર્યો.	મોરલી=વાંસલી.
ગોવાળિયા=ગાયના	હાથિયો=હાથી.	વાશે=વગાડશે.
ચરાવનાર.	કાળિ નાગ=શેષનાગ.	નરસિંયો=નરસિંહ
તુજ=તારા.	નાથિયો=નાથ ઘાલી.	મહેતો.
તુજ વિના=તારા	ભૂમિનો=પૃથ્વીનો.	રીઝિયો=ખુશ થયો.
વગર.	ભાર=ખોળો.	ખૂડતાં=ડૂબતાં.
ધેન=ગાયોનું ટોળું.	વહેશે=લઈ લેશે.	ખાંડિડી=હાથ.
	જમુના=યમુના;	સહાશે=પકડશે.

સમજૂતી—હે જાદવ ! હે કૃષ્ણ ગોવાળિયા ! તું ઝિઠને તારા વગર ધેનમાં કોણ જશે ? ત્રણસેં ને સાઠ ગોવાળ એકઠા થયા છે, તેમાં તારા વગર મોટો ગોવાળિયો કોણ થશે ? હે જાદવ ! હે કૃષ્ણ ગોવાળિયા તું ઝિઠને. (ટેક ૧) દહીંમાં આથેલાં દહીંથરાં, ઘીમાં તળેલાં ઘેખર અને ઉકાળેલું દૂધ તે તારા વગર કોણ પીશે ? હે કૃષ્ણ ! તેં હાથીને ઉગાર્યો અને કાળિનાગને નાથિયો. તારા વગર ભૂમિનો ભાર તે કોણ લઈ લેશે ? (ટેક ૨) જમનાને કાંઠે ગાયો ચરાવતાં મધુરી મોરલી તારા વગર કોણ વગાડશે ? નરસિંહ મહેતા કહે છે, કે હું તો તારા ગુણ ગાઈને ખુશ થયો, સંસાર સાગરમાં ખૂડતાં તારા વગર કોણ હાથ પકડશે ? મતલબ કે તારા વગર સંસાર સાગરમાંથી કોણ ઉગારશે ? (ટેક ૩).

સાર—સવારમાં ઊઠી આ પ્રભાતિયું ગાવું.

૮] યુજરાતની સાં જુજાળની પ્રેમાત્મભાષા ત્રણ આના.

ટીપ:-એક હાથી તળાવમાં પાણી પીવા ગયો હતો. તેને મગરે પકડયો અને પકડીને પાણીમાં લઈ ગયો. જ્યારે હાથીની સૂંઠની આણી જરાક પાણી ઉપર રહી અને મરવાનો વખત આવ્યો, ત્યારે હાથીએ શ્રી કૃષ્ણને યાદ કર્યા એટલે શ્રી કૃષ્ણે તેને મગર પાસેથી છોડાવ્યો હતો.

પાઠ ૧૧ મો.	પડે તેમ.	નાળિયેરનું ઝાડ=
વિસામો=આરામ.	ઘટામાં=મરાવમાં.	નાળિયેરી.
વિચાર=મનસુખો.	ચિચિચારી=કિકિ-	નાળિયેર=નાળિયેરી-
સેના=ટોળું.	સૂઝ=સમજ. [ચારી.	નું ફળ.
ટેવ=આદત.	ચીડાઈ=ખીજવાઈ.	મફત=વગર પૈસાની.
હળવેથી=ખગર ન	લંકા=સિંહલદ્વીપ.	મજૂરી=મહેનત.

સવાલ—કેઈ માણસ કંઈ કામ કરતું હોય, તો તે જોઈ તેના જેવું કરવાની વાંદરાને ટેવ હોય છે તેની વાત કહો. વાંદરાની આ ટેવ કયાંના લોકો જાણે છે? એ ટેવનો લાભ તેઓ કેવી રીતે મેળવે છે?

પાઠ ૧૨મો.	જોરથી.	ખેલ=રમત.
લગ્ન=વિવાહ.	ગમત=ખેલ.	ચાલાક=ચંચળ;
કારીગર=કામ	શરીરે=ડીલ પર.	હોશિયાર.
કરનારા.	શક્તિ=બળ; તાકાત.	અડપલું=અટકચાળું.
મજબૂત=સજજડ;	મદારી=ખેલ કરનાર.	તોફાની=મસ્તીખોર.

સવાલ—માણસ જેવું કરે તેવું કરવાની શક્તિ કોનામાં હોય છે? એ ગુણનો લાભ કોણ લે છે? વાંદરાં માણસ જેવું કરે છે તેવું કરે છે તેની વાત કહો. વાંદરાના ગુણ ગણાવો.

પાઠ ૧૩મો.	સરખી.	ખોદવાનું ઓળાર.
નાનીશી=નાની	કોદાળી=જમીન	ખિયાં=ખી.

ડબ્બી=દાબડી.	પહેલાં=અગાઉ.	નકામો=વગર કારણે.
ટુકડો=થોડો ભાગ.	રિસાળ=જરા જરા	માયાળુ=હેતાળ.
રીસ=ગુસ્સો.	વારમાં રિસાય એવો	બેદરકારી=ગફલતી.
મૂંગો=ચૂપ.	અકળાઈ=ગભરાઈ.	સુંદર=સરસ.
ફેરીથી=ખીજવાર.	કુટેવ=ખરાબ આદત.	આનંદ=ખુશાલી.

સવાલ—જ્યારે ગુસ્સો ચઢે ત્યારે કંઈપણ બોલતાં પહેલાં શું કરવું ?

પાઠ ૧૪મો.	વાદળી=આસમાની.	મિશ્રણ=લેગ; મેળ-
મૂળ=અસલ.	જાંબુડિયો=જાંબુના	વણી.
મેળવણીના=મિશ્ર.	રંગ જેવો.	રાખોડિયો=રાખોડી-
ગોટી=ગોળી.	મિશ્ર=એકઠું.	ના રંગ જેવો.

સમજુતી—લાલ, પીળો ને વાદળી એ ત્રણ મૂળરંગ કહેવાય છે. બાકીના ખીજ બધા રંગો મૂળ રંગો મેળવ્યાથી થાય છે.

સવાલ—મૂળરંગ ગણાવો. કયા કયા રંગ મેળવવાથી નારંગી રંગ થાય ? પીળો ને વાદળી રંગ મેળવીએ તો કયો રંગ થાય ? જાંબુડિયો રંગ કયા કયા રંગ મેળવવાથી બને ? મિશ્રરંગ ગણાવો. ત્રણ મૂળરંગની મેળવણી કરવાથી કયો રંગ થશે ? રાખોડિયો રંગ કયા કયા રંગ લેગા કરવાથી થાય ? રંગ વિષે કવિતા બોલો.

પાઠ ૧૫મો.	લેગા=એકઠા.	મોાર=આંખા, આ-
સીમ=ખેતર.	આંખાવાડિયું=આં-	બલી, લીમડો વગે-
સહેલ=મજા.	ખાના ઝાડ ઘણાં	રેનાં ઝીણાં ફૂલ.
ગુરુજી=મહેતાજી.	હોય તેવી જગા;	મુગંધ=સારી વાસ;
રળ=છુટ્ટી.	અમરાઈ.	ખુશબો.

૧૦] પહેલી ચાપડીના “ડિક્શન શિક્ષક” અહીં આના.

સુગંધવાળી=ખુશ-
 ઘટા=ભરાવ. [ખોદાર.
 ઝરો=ઝરણુ; જમીન-
 માંથી નીકળતું પાણી.
 આઘે=દૂર.
 ગુચ્છાદાર=ગુચ્છા-
 વાળી.
 ખેતર=અનાજ પાકે
 છે તે જગા.
 કોયલ=કાળા રંગનું
 મધુર રાગનું પક્ષી.
 ટહૂકતી=ટૌકા કરતી.
 ડોલતા=હાલતા.
 એક સામટા=સાથે.
 મધુરો=કાનને સારો
 લાગે એવો.
 અવાજ=સાદ.
 આનંદી=આનંદ
 આપનાર.
 પતંગિયું = એક
 ભતનો સુંદર પાંખ-
 વાળો કીડો.

ભમરો=પીળાં મોંનો.
 ને શરીરે કાળો
 પાંખવાળો જીવડો.
 જંગલ=રાન.
 ગોટો=કલગી; તોરો.
 સુંદર=રળિયામણો;
 શોભિતો.

પાઠ ૧૬મો.

ઋતુ=રત; મોસમ.
 સમજ=સમજણ.
 સાંજ=દીવાળતીનો
 વખત.
 શિયાળો=ટાઢની
 ટાઢ=ડંડી. [ઋતુ.
 શાલ=ઝિનનું કીમતી
 વસ્ત્ર.
 રબાર્થ=થોડું રૂ લઈ
 હોય તેવું છીંટનું
 ગોદડું.
 ખળે છે=અટકે છે,
 ટૂંકો=નાનો.

લાંબી=મોટી.
 દહાડો=સૂર્ય ઉગે
 ત્યારથી આથમે ત્યાં
 સુધીનો વખત.
 સૂર્ય=સુરજ; રવિ.
 તેજ=પ્રકાશ.
 દિવાળી=હિંદુ વર્ષનો
 છેલ્લો દિવસ.
 હોળી=ફાગણ સુદ
 પુનમ.
 ગરમી=તાપ.
 બેડા=ખાસડાં
 લૂ=ગરમ પવનનો
 ઝપાટો.
 ઉનાળો=તાપની ઋતુ.
 ચોમાસુ=વરસાદની
 ઋતુ.
 વાદળાં=વરાળનો
 છવાઈ=ઢંકાઈ [જથો.
 ટીપાં=ફેરાં
 પલળી=ભિંબાઈ.
 રેલ=પૂર.

સવાલ—વર્ષની ઋતુ કેટલી ને તે કઈ કઈ ? દરેક ઋતુ
 કેટલા મહિનાની ને તે મહિના કયા કયા ? શિયાળો, ઉનાળો.

૧૪૬૫

હિંદુસ્તાનની સાઠ ભૂગોળની પ્રતિબોધના ૪ આના. [૧૬]

અને ચોમાસાને શેની મોસમ કહે છે ? દહાડો કેને કહેવાય ? સાંજ ક્યારે કહેવાય ? લૂ કઈ ઋતુમાં વાય ? વરસાદ કઈ ઋતુમાં પડે ? ટાઢ ક્યારથી પડે છે ? રેલ કઈ ઋતુમાં આવે ?

પાઠ ૧૭ મો.	પાણી સુકાઈ ઓછું થાય.	ડૂબાડૂબ=ડૂબી ગએલી.
શીતળ=ઠંડો.	પામે=આવે.	ઉચારે=ખોલે.
પાન=પાંદડાં.	કેસૂડાં=કેસૂડાના	મલાર=એક રાગનું
ખરે=ભોંય પર પડે.	આડનાં ફૂલ.	નામ છે.
પેદા થાય=પાકે.	ગુણવાન=ગુણકારી;	ખેતીકાર=ખેડૂત.
કઠોળ=વાલ, વટાણા,	ફાયદાકારક.	ચંપો=પીળા રંગનું
ચોળા વગેરે; બે	ખારા=વહાલા.	સુગંધીદાર ફૂલ.
ફાડવાળું ધાન્ય.	ચંદન=સુખડ, કેસર	ચંપેલી, જૂઈ, જય=
તંબોળ=પાન.	વગેરેને પાણીમાં	એક જાતનાં સુગંધી-
ધરે=પહેરે; ઓઢ.	ઘસી લયકા જેવું	દાર સફેદ ફૂલ.
ગરીબ તણુ=પૈસા	બનાવે છે તે.	ભલાં=સારાં
વગરના.	લાગ=લાગે.	કુલાય=ખીલે.
ઘટે=ઓછો થાય.	મીઠા બોલ=મધુર	માટ=માટે
તનમાં=શરીરમાં.	સ્વાદ.	ચાખડીઓ=પાવ-
ભેર=ખજ; તાકાત.	વણુતોલ=વણોજ.	ડીઓ.
ભલીભાત=સારી રીતે	ખાસું=મજનું.	હીંડોળા=હીંચકા.
ઊંડાં જળ જય=	દીસે=દેખાય.	ખાટ=ખાટલા.

કવિતાની સમજૂતી.

શિઆળામાં ઠંડો પવન વાય છે, આડનાં પાંદડાં ખરી પડે છે અને ઘઉં પાકે છે; ગોળ થાય છે, કપાસ અને કઠોળ પાકે

૧૨] ત્રિવેદિ વા. પુસ્તક ચોથાના અર્થની નોટ સાત આના

છે, લોકો શરીરે તેલ ચોળે છે, અને પાન સોપારી ખાય છે.

(૧) શરીરે ડગલા પહેરે છે, ને શાલ ઓઢે છે, ગરીબ માણસના પગ અને ગાલ ફાટી જાય છે. શિઆળામાં દહાડો નાનો થાય છે અને રાત મોટી થાય છે અને શરીરમાં સારી રીતે (સારો ખોરાક ખાવાથી) જોર આવે છે (૨) ઉનાળામાં પાણી ઊંડાં જતાં રહે છે. એટલે ઓછા થાય છે. નદી અને સરોવરનાં પાણી પણ ઓછાં થાય છે. સઘળી વનસ્પતિને નવાં પાંદડાં આવે છે, અને સારા ગુણવાળાં કેસૂડાનાં ફૂલ પણ થાય છે. (૩) પાણીના કુંડ, પુવારા ને બાગ સારા લાગે છે ચંદન અને વીંજણા વહાલા લાગે છે. કોયલ મધુર શબ્દ બોલે છે, અને તાપ ઘણોજ પડે છે. (૪) વરસાદની ઋતુ ઘણી મજાની લાગે છે. દુનિયા પાણીમાં ડૂબેલી દેખાય છે મતલબ કે બધેજ પાણી પાણી થઈ રહે છે લોકો મલાર રાગ ગાય છે ને ખેડૂતો ખેતરમાં વાવણી કરે છે. (૫) ચંપા, ચંપેલી, જૂઈ, જાય અને ગુલાબનાં ફૂલ સારાં ખીલે છે; ચોમાસામાં સુખને માટે છત્રી, પાવડી, હીંચકા ને ખાટલા હોય છે. (૬)

સવાલ—શિયાળામાં શું શું પાકે છે ? ઉનાળામાં તાપથી ખયવા લોકો શું શું કરે છે ? ચોમાસામાં સુખને માટે કઈ કઈ વસ્તુઓ વાપરે છે ?

પાઠ ૧૮ મો.

ધર્મશાળા=વટેમાર્ગ

ઓને વગર ભાડાનું

ઉતરવાનું મકાન.

ચોગાન=ખુલ્લી જગો.

વાળુ=રાતનું જમવાનું

ઉપલે=ઉપરને.

કંટાળ્યું=કાયર થયું.

દાદરા=દાદર.

ધકકો=હડસેલો.

ફડાક=તરત.

બીક=ડર; ભય.

ખલે=ખાંધે.

ફૂચ કરવા=ચાલવા.

કાળજી ફફડી ગયું=

ફાળ પડી.

સવાલ—રીંછની વાત

કહો.

બીજા ઘોરણ માટે અંકગણિતનાં મનોયત્ન પાંચ આના. [૧૩]

પાઠ ૧૯ મો.	લોકોને ત્યાં લગન;	સપાટા=ઝપાટા.
તળાવ=જેની ચારે	લગનગાળો.	ચીસો=ખરાડા; ખૂમો.
બાજુ જમીન ને	સોય=શીવવાનું	આસપાસ=આજુ-
વચમાં પાણી હોય તે	ઓળર.	બાજુ.
દરજી=લુગડાં શીવ-	ઘોંચી=ભોંકી.	ગાંડો=ભાન વગરનો.
નાર.	એકદમ=તરતજ.	ઝટ=તરત.
માવત=હાથીને હાં-	હાથીખાનું=હાથી	હોશિયાર=ચાલાક.
કનાર.	રાખવાની જગા;	સીંચવાનું=ગોઠવવાનું.
ધરે=રાખે.	ગજશાળા.	ઉપાડી=ઉંચકી.
લગનસરા=ઘણા	અડફેટ=આંટી; ઝપટ	

સવાલ—હાથીની વાતો કહો. હાથી શા વડે પાણી પીએ છે ? લંકાના લોકો હાથી પાસે કયું કામ કરાવે છે ?

પાઠ ૨૦ મો.	છાનીમાની લેવી તે.	મથજે=મહેનત
પ્રામાણિક=વહેવા-	શિક્ષા=સજા.	કરજે.
રમાં સાચો.	ભલું=કલ્યાણ.	છાનીમાની=કોઈ ન
જામજળ=જમજમ.	શાબાશી=ધન્યવાદ.	જાણે એમ.
ખનાવ=ખનેદી વાત.	ગમી=પસંદ પડી.	પારકી=ખીજાની.
ચોરી=પારકી ચીજ	સચ્ચાઇ=સાચાપણું.	

સવાલ—શિવશંકરની વાત કહો. ચોરી કોને કહેવી ?

બોધ—ચોરી કરવી નહિ.

પાઠ ૨૧ મો.	પાસ; રંગ.	ધ્યાન=ચિત્ત; મન.
સોખત=સંગત; દો-	મજાક=મશ્કરી;	ઉંચો=ઉપલો.
સ્તી; સંગ.	ટોળ.	મદદ=સહાય.
અસર=લાગણી;	પાઠ=લેસન.	ઉમંગથી=હોંસથી;

ઉલટથી.	દિલગીરી=અફસોસ.	ભંડાર=કોઠાર.
રીતભાત=ચાલચલ- ગત; વર્તણુક.	છાખડી=છાછરી ટોપલી.	વાસ્યું=બંધ કર્યું.

સવાલ—ખરાબ છોકરા કોને કહેવા? સારા છોકરા કોને કહેવા?

પાઠ ૨૨મો.	માથું દુઃખે.	શિખામણુ=ખોધ;
ગંધ ગંધ=બદ્ધખો.	ખરાબ વાસ=દુર્ગંધ.	ઉપદેશ. [દોસ્ત.
માથું ફાટી જાય=	દાખલા=ઉદાહરણ.	ભાઈબંધ=મિત્ર;

સવાલ—ખરાબ સોખતથી ખરાબ અસર થાય છે તેનો દાખલો આપો.

પાઠ ૨૩મો.	ઘાટ=વિચાર;	સડવાસ=પરિચય;
સંગ=સોખત; સંગત.	મનસુખો.	સાથે રહેવું તે.
રંગ=અસર; લાગણી.	ભુંડો=નકારો.	જગમાં=દુનિયામાં.
છંદ=શોખ.	જન=માણસ.	

સમજુતી—જેને જેવી સોખત તેને તેવીજ અસર થાય; જેને જેવી સોખત તેવાજ ગુણ તેનામાં આવશે. જેને જેવી સોખત તેવાજ તે શોખ કરશે; જેને જેવી સોખત તેવા તે બહુ વિચારો કરશે. સારાની સોખતથી સારો થશે, અને નકારાની સોખતથી નકારો બનશે. સારા માણસની સાથે રહેવાથી દુનિયામાં બધા તેને સારો ગણશે.

સાર—સારાની સોખતથી તેની સારી અસર આપણા પર થાય છે, માટે સારા માણસની સોખત કરવી, પણ નકારા માણસની સોખત કરવી નહિ.

પાઠ ૨૪ મો.	ટપાલ=પોષ્ટઓફિસ	દયા=રહેમ.
લૂલો=લંગડો.	ખોડંગતો=લંગડાતો.	સાથી=મદદ કરનાર.

રજન=પરવાગી.	ખાવાનું=ખોરાક.	ખાઝી=થઈ.
દયામાણું=દયા ઉપ-	તદન=ખિલકુલ.	સંગાથે=સાથે.
જાવે એવું.	માયાળુ=માયા	હેરાન=દુઃખી.
ઝળઝળિયાં=પાણી.	રાખનાર.	ધૂરકીને=ડોળાં કઢીને
વિનંતિ=અરજ.	માયા=પ્રીત; હેત.	ચોકી=તપાસ.

સવાલ—મોતીને એની બાએ શું શીખવ્યું હતું ?
જૂરિયો શું શું કામ કરતો હતો.

સાર—(૧) દુઃખી પ્રાણીપર દયા રાખવી. (૨) જનાવરોને કેળવવાથી તેઓ માણસ જેવું કામ કરી શકે છે.

પાઠ ૨૫ મો.	અવિચારી=વગર	અવાજ=સાદ.
સંપ=હુળીમળીને	વિચારે કામ કરે	એક સામટાં=સાથે.
રહેવું તે.	એવો.	ખળ=જેર.
જંપ=નિરાંત; શાંતિ.	અનુભવી=માહીત-	કાતરી=કાપી.
ટોળું=જથો.	ગાર.	કહેવત=કહેતી.
સરદાર=આગેવાન.	પારધી=શિકારી.	ઝાઝા=ઘણા.
જુસ્સાવાળો=લાગ-	જાળ=ફાંદો.	રળિયામણા=
ણીવાળો.	છૂટવું=નીકળવું.	શોભિતા.

સવાલ—ઘરડા અને અનુભવી કળુતરોનું કલું નહિ
સાનવાથી શું થયું ? અને માનવાથી શું થયું ?

સાર—(૧) જ્યાં સંપ છે ત્યાં નિરાંત છે. (૨) ઘણા
માણસો સાથે મળી કામ કરવાથી ધારેલું કામ થાય છે.

પાઠ ૨૬ મો.	દહાડો; સપરમો	દિવસ.
દિવાળી=હિંદુ વર-	દહાડો.	ધનતેરસ=આસો
સનો છેદતો દિવસ.	સપરમો=સારો.	વદ તેરસ.
પૂર્વ=સારો પવિત્ર	તહેવાર=આનંદનો	કાળીચૌદસ=આસો

૧૬] સુરત શહેરનો “ભૂગોળ શિક્ષક” ત્રણ આના.

વદ ચૌદશ.	મંદિર=દહેરૂં.	ફેડે છે=સળગાવે છે.
આંગણું=આરણ્ય	દર્શન=લાવથી જોવું	હરખાય=રજી થાય.
આગળની જગા.	તે.	ખેસતા=નવા.
સાથિયા=ચુનાની	રોશની=લાઈટ.	ખેસતા વર્ષનો દિવસ=
ફાક વગેરેનાં કાઢેલાં	ફટાકડા=ફટાકા.	કારતક સુદ પડવો.
ચિત્રો.	દારખાનું=આતસ-	ખાતી=દોટી.
ચિત્ર=ચિત્રામણ.	ખાળ.	લુગડાં=કપડાં; વસ્ત્ર.

સવાલ—પર્વ એટલે શું ? આસો મહિનામાં કયા કયા પર્વ આવે છે ? એ પર્વમાં લોકો શું શું કરે છે ? વર્ષ પુરું કયે દિવસે થાય છે ? વરસનો પહેલો ને છેલ્લો મહિનો કહો. દિવાળીમાં કેવાં લુગડાં પહેરવાં ?

પાઠ ૨૭મો.	વણુકર વાડો=વણુક-	ભજન=ઈશ્વરનાં
વણુકર=લુગડાં બનાવનાર.	રોને રહેવાની જગા.	ગુણગાન.
પોતિયું=પોતિયું.	વીંટતો=લપેટતો.	કુટુંબ=ઘરનાં માણસો.
રેંટિયો=રૂં કાંતવાનો સંચો.	તાણા=ઊભા તાર.	સ્વદેશી=પોતાના
તાંતણા=તાર	સાળ=કપડું વણવાનો સંચો.	દેશનું બનેલું.
કપડાં=લુગડાં.	વાણા=આડતાર.	સ્વરાજ=સ્વતંત્રતા.
	કોકડું=ગુંચળું.	ચાવી=કુંચી.

સવાલ—કપડું કેવી રીતે વણે છે તે કહો. સ્વદેશી કાપડ શા માટે વાપરવું જોઈએ ? સ્વદેશી કાપડ વાપરવાથી શો લાભ થાય ? પરદેશી કાપડ વાપરવાથી શું નુકસાન થાય ? સ્વરાજની ચાવી કયું ?

સાર—સ્વદેશીજ ચીજ વાપરવી.

પાઠ ૨૮ મો.	નસીકી=લીંટ કાઢી.	સંભાળ=કાળજી;
કુટેવો=ખરાબ ટેવ.	લીંટ=નાકમાંથી	ખંત.
કદરૂપા=ખેડાળ.	નીકળતો ચીકણો	સહેલથી=થોડી મ-
કંટાળો=ત્રાસ;	પદાર્થ.	હેનતે.
ચીતળી.	રૂમાલ=મોં સાફ	બેદરકાર=કાળજી
ખોતર્યા=ખણ્યા.	કરવાનો કડકો.	વગરના.
ખૂરી=ખરાબ.	ગંદું=ગોળું.	સજજડ=મજબૂત;
પથ્થરપાટી=સ્લેટ.	ગળફો=બળખો.	જાય નહિ એવી.
ગંદી=ગોળ.	ચીતરી=કંપારી.	ટળે=મટે; ફર થાય.
ડાબલી=દાબડી.	ઠળિયા=ખી.	કાળજી=ખંત; ચેટક
અડચણ=હરકત.	ખીંટી=ખુંટી.	

સવાલ—કેટલીક કુટેવો ગણાવો. કુટેવો કાઢવાનો ઉપાય બતાવો. કુટેવો ક્યારે ટાળી ન શકાય ?

સાર—નાનપણથીજ ગંદી ટેવ પાડવા દેવી નહિ.

પાઠ ૨૯ મો.	દુનિયા=જગત; જગ.	જગત=દુનિયા.
પ્રાર્થના=અંદગી.	દરિયો=સમુદ્ર.	ન્યારી=ખુદી.
પ્રીતે=હેતથી.	ઝગમગિયા=પ્રકાશ્યા.	ખુદ્ધિ=અક્કલ.
સ્તુતિ=વખાણ.	પ્યારા=વહાલા.	રૂપાળી=સારી.

સમજુતી—હે પરમેશ્વર ! તને ખરા હેતથી પગે લાગીએ છીએ, તું અમને સુખી કર, તું અમને સુખી કર. તમારા સારી પેઠે વખાણ કરીએ, તું અમને સુખી કર, તું અમને સુખી કર. (૧) તેં તમામ દુનિયા બનાવી છે, તેં ઊંડા સમુદ્ર બનાવ્યા છે, રવિ અને સોમ પ્રકાશ્યા તું અમને (૨) હે વહાલા પરમેશ્વર ! તેં ઘણેજ ઊંચે આકાશમાં ફરનારા તારા બનાવ્યા છે. તું અમને (૩) આખી દુનિયા ઉપર અમારાં કામ બેવાવાળી તારી નજર

૧૮] મુંબઈ ઇલાકાની ભૂગોળની પ્રશ્નોત્તરમાળા ૪૫૧ આના.

જુદી ફરતી રહે છે. તું અમને. (૪) વળી તમામ પાપ બાળી નાખે એવી અક્ષત આપ; અમે હાથ ભેડી પગે લાગીએ છીએ. તું અમને સુખી કર, તું અમને સુખી કર. (૫)

પાઠ ૩૦ મો.	લોહું=લોખંડ.	ધમણુ=વા કૂંકવાનો
લુહાર=લોહાનો ઘાટ	તણખા=સળગતી	વાંસડો=વાંસ. [સંચો
બનાવનાર.	ચીણુગારી.	ભૂંગળી=પોલી નળી.

સવાલ—ધમણુ ધમવાનું કારણ શું? કેઈ પણ ચીજ બળવાને માટે શેની જરૂર છે?

પાઠ ૩૧ મો.	ટીપે છે તે ઓળર	ભટ્ટી=મોટો ચુલો.
આકાર=ઘાટ.	મેજ=ટેબલ.	વલે=દશા; હાલ.
એરણુ=લુહાર, સોની	છીણી=ધાતુ કાપ-	
વગેરે જેનાપર મૂકી	વાનું હથિયાર.	

સવાલ—લોહાને તપાવવાનું કારણ શું? ધાતુ કાપવાના ઓળરને શું કહે છે?

પાઠ ૩૨ મો.	મીન પર પડતાં	થી બનેલી પીળા
ધાતુઓ=ખનીજ	તેનો અવાજ થાય	રંગની ધાતુ. [ધાતુ.
પદાર્થો. (ધાતુમાં	છે. (૪) ધાતુમાં	તાંબું=લાલ રંગની
ચાર ગુણો ખાસ	ગરમી જલદી વહી	કથરાટ=મોટી થાળી.
હોય છે. (૧) ધા-	શકે છે.	ઘરેણું=દાગીના.
તુના કણો ચળકતા	ચાકુ=ચપ્પુ.	સીસું=મેલા રંગની
હોય છે. (૨) ધા-	તવી=તાવી.	ધાતુ.
તુઓ ભારે હોય છે.	પીતળ=જસત ને	કલાઈ=સફેદ રંગની
(૩) ધાતુઓ જ-	તાંબાની મેળવણી-	કાટ=કીટ. [ધાતુ.

સવાલ—ધાતુમાં કયા કયા ખાસ ગુણો હોય છે? લોહાની કઈ કઈ ચીજો બને છે? પીતળનો રંગ કેવો હોય છે?

ત્રીજા ધોરણના “ મુખગણિત શિક્ષક ” અઢીઆના. [૧૯

તમારા ઘરમાં પીતળનાં વાસણ કયાં કયાં છે ? તમારા ઘરમાં તાંબાનાં વાસણ છે તેનાં નામ લખો. સોનાના કયા કયા દાગીના થાય ? રૂપાના કયાં કયાં ઘરેણાં થાય છે ? ધાતુઓ ગણાવો. કેવા પદાર્થ ધાતુ કહેવાય ? મેલા રંગની ધાતુ કઈ ? ભારે ને પોચી ધાતુ કઈ ? સફેદ ધાતુ કઈ ? તાંબા પીતળનાં વાસણ પર કલાઈ ચડાવવાનું કારણ શું ?

પાઠ ૩૩ મો.	ણાવાળી.	૧૬ આના=રૂપિયો.
સિક્કો=ચલણી નાણું.	ધાર=છેડો.	૩૨ ઢળુ=રૂપિયો.
ઢળુ=અઢીકો.	કાંગરી=ઊભા કાપા.	૬૪ પૈસા=રૂપિયો.
નિકલ=એક જાતની	૨ અર્ધા=રૂપિયો.	૧૨૮ અઘેલા=રૂપિયો.
ધોળી ધાતુ.	૪ પાવલી=રૂપિયો.	૧૬૨ પાઈ=રૂપિયો.
ચોખંડી=ચાર ખુ-	૮ બેઆની=રૂપિયો.	

સૂચના—નાણાંની ધાતુ પહેલા ધોરણના “ મુખગણિત શિક્ષક ” માં જુઓ. **સવાલ**—તાંબાના કયા કયા સિક્કા બને છે ? ચાંદીના સિક્કા ગણાવો. નિકલના કયા કયા સિક્કા થાય છે ? પાઈ ને પૈસાનો મુકાબલો કરો. બેઆની, પાવલી, શેની શેની થાય છે ? ચાંદીના કયા કયા સિક્કાની ધાર પર કાંગરી હોય છે ? રૂપિયો કોની કોની બરાબર છે ?

પાઠ ૩૪ મો.	હસતે મોઢે=ખુશીથી;	દોરી ગયો=આંગળી
પરગળુ=પરોપકારી;	રાજી થઈને.	પકડી લઈ ગયો.
પારકાનું લઘું કરનાર.	આઘે=દૂર. [સ્તદાર.	આગગાડી=વરાળથી
ઘડો=દોરીઓ.	ભાઈખંધ=મિત્ર; દો.	ચાલતી ગાડી.
ખુશ=રાજી.	ધર્મશાળા=વટેમાર્ગુ-	ડોસો=ઘરડો માણસ
વહાલ=હેત; ખ્યાર.	ઓને વગર ભાડે	હુમેશાં=દરરોજ.
હિમંગથી=હોંસથી.	ઉતરવાનું મકાન.	વખાણુ=તારીફ.

૨૦] ચોથી ચોપડીના “ડિક્શન શિક્ષક” ચાર આના

સવાલ—દિનકરના પરગજુપણની વાત કહો. રસ્તામાં કાચ, પથ્થર, ઈંટોળા, કે કાંટા પડ્યા હોય તે દૂર શા માટે ફેંકી દેવા ? સાર—પરોપકાર કરવો.

પાઠ ૩૫ મો.	ખંધકોશ.	અંગુષ્ઠો=ટુવાલ.
ચોખખાઈ=સફાઈ;	દસ્ત=ઝાડો.	ચોળીને=મસળીને.
પાડોશી=પાસેના	સાફ=ખુલાસે.	ખાસ કરીને=ઘણું કરીને.
ઘરમાં રહેનાર.	વખતસર=ખરાખર વખતે.	ફાટે=ચીરા પડે.
શરીરે=ડીલે.	દિશાએ જવું=ઝાડા ફરવા જવું.	દરાજ=દાદર.
લૂખસ=ખુજળી.	આળસ=સુસ્તી.	કેડ=કમ્મર.
ખસ=ઝીણી ફેલી.	ખેદરકારી=ગફલત.	જાંઘ=સાથળ.
દવાખાનું=દવા આપવાનું ઠેકાણું.	પોણો ભાગ=ચાર ભાગમાંના ત્રણ ભાગ.	આદમી=માણસ.
દાકતર=અંગ્રેજી દવા બજાનાર.	હેરાન=દુઃખી.	અવાળું=દાંતના પીઠિયાં.
કુખજિયાત=ઝાડાને		વર્તવાની=ચાલવાની.
		સલાહ=શિખામણ.

સવાલ—તરહરિને લૂખસ અને ખસ થવાનું કારણ શું ? પોણા ભાગના રોગ શાથી થાય છે ? કઈ વાતમાં આળસ રાખવું નહિ ? દરાજ થવાનું કારણ શું ? નહાતી વખતે કઈ કઈ બાબત પર ધ્યાન આપવું ? કેવા આદમીને ખાધું પચતું નથી ? દાતણ કેવી રીતે કરવું ? મોઢું ધોતી વખતે શું શું કરવું ?

પાઠ ૩૬ મો. | ધાર્યું=વિચાર કર્યો. | પૂર=ખખ. |
સાગરઘેર=દરિયામાં. | શુભપેર=સારી રીતે. | દૂર=આંધે. [મહી=માં

સમજૂતી—પાણીનાં કાંઈ નાનાં ટીપાં દરિયામાં રહેતાં હતાં. એક વખત તેઓએ સારી રીતે હરવા ફરવા માટે વિચાર કર્યો. (૧) ત્યાં વાદળની ગાડી બનાવી, તે ગાડીને પવને ખૂબ હાંકી

ને જંગલ, ગામ ઉપર થઈ હરતાં ફરતાં તેઓ દૂર ચાલ્યાં ગયાં. (૨) પણ તેઓ તો ઘણાં હતાં, તેથી અરે ! ગાડી ભાંગી ને ગભરાઈને ખિચારાં નીચે તૂટી પડ્યાં. (૩) પછી લીલ ને ઘાસમાં તો સારી પેઠે ભટક્યાં, ને આખરે એક નદી તે બધાને ફરી તેમને ઘેર (દરિયામાં) લઈ ગઈ. (૪)

પાઠ ૩૭મો.	ની ઢાળ પડતી જગ્યા	પખાલી=ભીસ્તી.
બેડું=દેગડો ને ઘડો.	ગરગડી=ઘરેડી; કપ્પી.	ડોલ=આંકડીવાળું
ગાળો=પ્રાંસો.	સહેલું=સુગમ.	પાણી કાઢવાનું વાસણ
થાળું=કુવાના મોં	કોરણે=નાકે; છેડે.	પખાલ=પાણી ભરી
ઉપર પાણીથી ભરેલા	ઊથલી=ગબડી.	રાખવાનું ચામડાનું
કોસને ખાલી કરવા.	પણું=પેલી તરફ.	ઠામ.

સવાલ—થાળું એટલે શું ? કૂવાને કંઠેસ શા માટે કરાવે છે ? કયા કૂવાનું પાણી સાફ હોય છે ? કૂવાનું પાણી બગાડવાનાં કારણ કહો. ડોલ શેની શેની બને છે ? ઘડા ને દેગડા શેના શેના બને છે ? કૂવા પર લડવું સાફ કેમ નહિ ?

પાઠ ૩૮મો.	સેવાળ=લીલ.	ગલો ભાગ.
મંદિર=દેવળ; દહેરું.	પડછાયો=ઓળો.	ધુમ્મટ=અર્ધ ગોળ
શિખર=ટોચ; ઉપલો	ઊંધું=અવળું.	શિખરવાળું ઢાંકણ.
ભાગ.	અરીસો=આરસો.	મૂર્તિ=દેવ દેવીનું
ગગનમાં=આકાશમાં.	બીડ=ઘાસ ઊગે તે	પૂતળું.
ધન=નિશાન.	જગા.	ગભાર=મંદિરની
તળાવ=જેની ચારે	દરવાજો=મોટું ખારણું.	અંદરનો ભાગ જેમાં
બાજુ જમીન ને	ચોગાન=પ્રુલ્લું મેદાન.	મૂર્તિ હોય છે તે.
વચમાં પાણી હોય તે.	ઓશરી=ઓટલી.	તીર્થ=પવિત્ર જગા.
પાર=કિનારો; કાંઠો.	મંડપ=દહેરાનો આ-	જત્રાળું=જત્રાકરનાર.

૨૨] ચોથી ચોપડીનો “ડિક્શન શિક્ષક” ચાર આના.

સવાલ—હૃદયનો કયો ભાગ દ્રવ્યથી દેખાય ? એશરી, શિખર, મંડપ, ઘુમ્મટ; ગભાર એટલે શું તે સમજવો.

પાઠ ૩૯ મો.	ચોક=ઘરમાંનો	સોહાય=શોભે; સાંઝં
ચોખખાઈ=સુઘડ- તાઈ; સ્વચ્છતા;	વચલો છાખંધ	નવ=નહિ. [દેખાય.
સપાઈ;	ખુલ્લો ભાગ.	તન=શરીર.
આંગણું = ખારણા	મેડી=માળ.	સાપ=ચોખખું; મેલ
આગળની જગો.	ગોખ=ઝરૂખો.	વગરનું.
	થકી=થી.	નિત=હમેશાં.

સમજાવતી—ઘરનું આંગણું ચોખખું છે. ઘરનો ચોક ચોખખો છે, ઘરનો એટલો ચોખખો છે, માળ અને ઝરૂખા પણ ચોખખા છે. (૧) ચોખખા ઘર અને લુગડાંથી માણસ બહુ સાંઝં દેખાય છે, શરીર ચોખખું રાખીએ તો કદાપિ રોગ થાય નહિ. (૨) નહાવાથી શરીર ચોખખું રહે છે, અને સાચું ખાલવાથી મન ચોખખું રહે છે. જેનું મન, શરીર અને ઘર સાંઝં છે તેનાથી પાપ હમેશાં આધું રહે છે. મતલબ કે તે માણસથી પાપ થતુંજ નથી. (૩)

પાઠ ૪૦ મો.	ઉનાળો=તાપની	જગા; કૂવા, વાવ,
વર્ષ=ખાર મહિના.	મોસમ.	તળાવ વગેરે.
મહિનો=ત્રીસ દિવસ.	ચોમાસું=વરસાદની	ચોપાસ=ચારેખાણુ.
ઋતુ=મોસમ; રત.	મોસમ.	હરિ=પરમેશ્વર; પ્રભુ.
માસ=મહિનો.	વિક્રમતણું=વિક્રમ	મહેર=દયા; મહેર-
શિયાળો=ટાઢની	રાખનું.	ખાની.
મોસમ.	ભાણુ=સુરજ; સૂર્ય.	લીલાલહેર=આનંદ.
ગરમી=તાપ.	નવાણુ=પાણીવાળી	

સમજૂતી—વિક્રમનું નવું વર્ષ કારતક માસથી ગણાય છે. માગશર, પોષ અને મહા મહિનામાં ટાઢ પડે છે. (૧) ફાગણ, ચૈત્ર અને વૈશાખ મહિનામાં સુરજ તપે છે મતલબ કે તાપ પડે છે, ત્યારે ઠંડું પાણી પીવાનું અને નદી, નવાણમાં નહાવું સારું લાગે છે. (૨) જેઠ, અષાઢ, શ્રાવણ અને ભાદરવા માસમાં ખૂબ વરસાદ પડે અને બધે લીલું થઈ રહે છે. (૩) ભાદરવા પછી આસો મહિનો આવે છે. દિવાળીમાં બધા લોકો પરમેશ્વરની મહેરબાની હોય તો આનંદ કરે છે. (૪)

સવાલ—આ પાઠમાં જે સવાલો પૂછ્યા છે તેના જવાબ કહો. શિયાળો, ઉનાળો અને ચોમાસું એ ઋતુમાં શું થાય છે ?

પાઠ ૪૧ મો.	શેઘી=ખોળી.	ચાક=ચાકડો; પૈડા
કુંભાર=માટીની ચીળે	નમસ્કાર=ખે હાથ	જેવું કુંભારનું આ-
બનાવનાર.	જોડવા તે.	ભર
ગાગર=ઘડા કરતાં	ગૂંદે છે=કસણે છે.	લોચો=લચકો; લોંદો
મોટું વાસણ.	એકરસ=એકમેક.	

સવાલ—માટીની કઈ કઈ ચીજો થાય છે ? એ ચીજોનો ઉપયોગ કહો. માટીના વાસણ બનાવનારને શું કહે છે ?

પાઠ ૪૨ મો.	નિંભાડો=માટીનાં	દીવેટ=વાટ.
થર=પડ.	વાસણ પકવવાની	રોશની=લાઈટ.
લાદ=ઘોડા, ગધેડાનું	ભટ્ટી; પળવો.	
છાણ; લીદ	દીવેલ=એરંડિયું.	

સવાલ—કુંભારે ઘડો કેવી રીતે બનાવ્યો ? પછી એના પર શું શું ક્રિયા કરે ત્યારે ઘડો તૈયાર થાય ? માટીનાં વાસણ પકવવાની ભટ્ટીને શું કહે છે ? ભટ્ટી કેવી રીતે બનાવે છે ?

૨૪] ગુજરાતની સાંઠ ભૂગોળની પ્રમોત્તરમાળા ત્રણ આના.

પાઠ ૪૩ મો.	ચેનો પહોળો ભાગ.	ધૂંટણુ=પગનો વચલો.
ધડ=ખોચીથી પગ	પાઠ ૪૪ મો.	સાંધા; ઢીંચણુ.
સુધીનો ભાગ.	સાંધો=શરીરના બે	ધૂંટી=નળા ને પગ
માથું=ધડની ઉપ-	ભાગ જોડાય તે.	વચ્ચેનો ભાગ.
રનો ભાગ; ડોકું.	કોણી=હાથ ભુજને	નસકોરાં=નાકનાં બે
ગરદન=ડોકું ને ધડની	જોડાય તે ભાગ.	કાણાં.
વચ્ચેનો ભાગ.	કાંડું=હાથ ને હથેલી	પીઠ=ખરડો; વાંસો.
ખભો=ખાંધ.	વચ્ચેનો ભાગ.	ગળું=ગરદનનો આ-
ભુજ=ખભાથી કોણી	સાથળ=ખાંધ.	ગલો ભાગ.
સુધીનો ભાગ.	વળું=સાથળ ધડને	ખોચી=ગરદનનો
હથેળી=કાંડાની ની-	જોડાય તે સાંધો.	પાછલો ભાગ.

સવાલ—આપણા શરીરના મુખ્ય કેટલા ભાગ છે ને તે કયા, કયા ? ધડ શું શું મળીને થાય છે ? ધડની સાથે શું શું જોડાયેલું છે ? ભુજ કોને કહે છે ? હાથ, હથેળી, કોણી, કાંડું, સાથળ, ઘૂંટણુ, ઘૂંટી બતાવો અને કયાં આવ્યા તે કહો. માથાના આગલા ભાગનું નામ શું ? ધડની આગલી ખાબુએ શું છે ? પાછલી ખાબુએ શું છે ? ગરદનના આગલા ભાગને શું કહે છે અને પાછલા ભાગને શું કહે છે ?

સાર—શરીરના મુખ્ય બે ભાગ ડોકું અને ધડ છે. ડોકામાં માથું (માથાનો ઉપલો ભાગ ખોપરી કહેવાય છે ને તે પર વાળ ઊગે છે.) કપાળ, લમણાં, કાન, આંખ, નાક, મોઢું, (મોઢાની અંદર જીભ, દાંત, અને તાળવું છે.) ગાલ, ગળું, ખોચી, દાઢી, હડપચી છે. ધડમાં બે હાથ, ખભા, ખગલ, છાતી, પેટ, ડુંટી, પેદુ, કેડો, વાંસો, બે પગ, ખાંધ, ઢીંચણુ, નળો, પાટલી, તળીઈ, એડી, અને ઘૂંટી છે.

પાઠ ૪૫મો.	વીંધણું = લાકડામાં	રંદો = લાકડું સાફ
સુથાર = લાકડાનું કામ	બાકાં પાડવાનું ઓભર	કરવાનું ઓભર.
કરનાર. [વાળાં.	વીંધ = કાણું; બાકું;	ધારવાળી = અણીદાર.
ચોખંડાં = ચાર ખુણા-	વેહ.	કરવત = લાકડા વહે-
મેજ = ટેબલ.	માપ = કદ.	રવાનું ઓભર.
વાંસલો = સુથારનું લા-	સાલ = વેહમાં બેસા-	દાંતા = કાંગરીવાળી
કડા ઘડવાનું ઓભર	ડવાનો ભાગ.	કેર.

સવાલ—વાંસલો શું કામમાં આવે ? લાકડાની કઈ કઈ ચીજો થાય છે ? વીંધણું અને રંદો શું કામમાં આવે ? કરવતથી શું થાય ?

પાઠ ૪૬મો.	માંદા = બિમાર.	ઉતાવળ = ઝડપ.
ભોજન = ખોરાક;	ભાવે = રૂચે; પસંદ	કુંકાસ = કળઓ.
જમણ.	પડે.	ચિત્ત = મન.
ખોરાક = ખાવાના	ભાવથી = હોંસથી.	શાન્ત = ધીરજવાળું.
પદાર્થ.	ટકાવી રાખવા = કાયમ	ફિકર = ચિંતા.
કાળજી = દરકાર.	રાખવા.	તરછોડવા = ખંખેરવા.
જરૂર = અગત્ય.	સ્વાદિયા = સ્વાદવાળા.	રોગ = બિમારી.
પરસેવો = પસીનો.	સંતોષ = તૃપ્તિ.	

સવાલ—ભોજન કરવાનું કારણ શું ? જમવા બેસતાં પહેલાં શું કરવું ? ખાવાની બાબતમાં કયા કયા નિયમો પાળવા ? જમ્યા પછી શું કરવું ? થાળીમાં હાથ, મોં કેમ ન ધોવાં ? જમ્યા પછી ઝડપથી ચાલવાથી શું થાય ?

પાઠ ૪૭મો.	વર્ષાન = વાત; હકીકત.	ઝિંચી ભતના ચોખા.
ભોજન = ખોરાક; જ-	સૂણળે = સાંભળળે.	તણી = ની.
મંવાની ચીજો; જમણ	ક્રમેદ = ખુશબોદાર	અંતિ = ઘણી.

૨૬૧ પહેલી ચોપડીના “ડિક્શન શિક્ષક” અહીં આના.

ભાંગીને=વલોવીને.	પલાળીને વાટી	પકવાન=ઘેખર,
તળિયાં=તળેલાં.	માંહે આદુ, મરચાં,	ખાજાં, જલેખી,
પૂરણપોળી=વેડમી;	મીઠું નાંખીને ગોળ	અમરતપાક, સુત્ર-
ગળી રોટલી.	લૂગદીઓ કરી	ફેણી વગેરે.
સાર=સારા; સારી.	તેલમાં તળે છે તે.	સ્વાદ=લહેજત.
વડાં=અડદની દાળને ભલી=તાજી		અપાર=ઘણોજ.

સમજૂતી—આજે અમે જે જમણુ જમ્યા છીએ, તેની વાત કહીએ તે તમે સાંભળો. ભાત કમોદના ચોખાનો કચો હોતો, અને દાળ પણ ઘણી સારી જાતની હતી. (૧) કઢી દહીંને વલોવીને બનાવી હતી, અને તેમાં સ્વાદિષ્ટ વડી નાંખી હતી; જુદી જુદી જાતનાં શાક તળી કાઢેલાં હતાં, અને સાથે ખાસુદી, પૂરી ને દૂધપાક હતાં. (૨) વેડમી અને સારા લાડુ તથા વડાં, કચોરી અને કંસાર પણ હોતો, ભજાયાં ને તાજી ભાજી તથા સારો શીરો ને રોટલી હતાં. (૩) પાંચે પકવાનો કહેવાય છે તે હતાં, કે જે જમતાં ઘણું સુખ થાય છે, વડાં, પાપડ ને સારી સેવો હતી; અને તળેલા ચણાનો સ્વાદ ઘણોજ સારો હોતો. (૪)

પાઠ ૪૮ મો.	પુરાણ=જુની.	લાવે.
ભરત ભૂમિ=ભરત	પવિત્ર=ચોખ્ખી.	અંતરને=મનને.
ખંડ; હિંદુસ્તાન.	સૂત્રો=નિયમો; ધારા	ઉદ્દેશીને=વિચારીને.
પુત્રો=છોકરા; ખાળક.	ઉચ્ચ=ઊંચા.	હોકાર=કબુલાત.
અમ=અમારી.	ચરિત્ર=આચરણ.	હોકાર કરશું=ધમ-
માત=મા.	ઝળકાવે=જાહેરમાં	કાવીશું.

સમજૂતી—અમે ભરતભૂમિના પુત્રો છીએ, અમારી મા જુની અને પવિત્ર છે; અરે! જેનાં સુંદર નિયમો ઊંચું આચરણ જાહેરમાં લાવે છે. (૧) અમારા મનને વિચારીને

હિંદુસ્તાનની સાત બુગાળની પ્રતિભાષા ૪ આના. ૧૨૭.

હમેશાં અમે ધમકાવીશું, અમે હિંદી, હિંદી, હિંદી અને અમારો દેશ હિંદ છે. (૨)

પાઠ ૪૯મો.	દર=નાનાં પ્રાણી	દોસ્તી.
કહે=માપમાં; દેખા- વમાં.	પોતાને રહેવા માટે લોંચમાં જે બાકાં.	હેત=પ્યાર; વહાલ.
અણિયાળું=અણીદાર.	પાડે છે.	ખાતર=ખરદાસ; ચાકરી.
કાખર ચીતરા=તરેહ	કોળ=મોટો ઉંદર.	નિમક હલાલ=જેનું
તરેહના રંગનું.	તરાપ=પ્રાણ; કૂદકો.	ખાય તેનું લલું
અણીદાર=અણીવાળા.	કુરકરી=ખરખચડી.	ચાહનાર.
નહોર=તીણા નખ.	માંસ=ગોસ.	હોશિયાર=ચાલાક.
તેજ=ચપળ.	માંસાહારી=માંસ	માલિક=ધણી; શેઠ.
પગલાં=પગના તળિ-	ખાનાર.	ચોકી=પહેરો; તપાસ.
યાનો આકાર.	સોખત=સંગત;	

સવાલ—કૂતરો અને બિલાડીમાં ફેર શું? કૂતરા કયા કયા રંગના થાય છે? બધા કૂતરાના વાળ એક સરખા કેમ હોતા નથી? કૂતરાના દાંત કેના જેવા હોય છે? બિલાડી ને કૂતરાના નહોરમાં શો ફેર છે? કૂતરો ઝડપથી દોડી શકવાનું કારણ શું? કૂતરાની કઈ શક્તિ તેજ હોય છે? એ શક્તિનો એ શું ઉપયોગ કરે છે? બિલાડી ને કૂતરો કઈ કઈ વાતમાં મળતા છે અને કઈ કઈ વાતમાં જુદા પડે છે? કૂતરો શું શું કામ કરે છે? કેવા પ્રાણીને શરીરે પરસેવો કૂટતો નથી?

પાઠ ૫૦મો.	પગના તળિયાનું	મીકાઈ=ગળ્યું ખાવા- નું; પેંડા, ખરકી વગેરે.
ડોક=ગરદન.	હાડકું.	ધાન્ય=અનાજ.
અદર=અતરિંગ.	ગુચ્છો=જથો.	અનેક=ધણા.
ખરી=જનાવરના	માંખ=માખી.	

૨૮] ત્રિવેદિ વા. પુસ્તક ચોથાના અર્થની નોટ સાત આના

અટન=ખોરિયાં. | પાતન=પોષણ; ગુભરો=સ્વભાવ=ટેવ; ખા-
ઉપકાર=પાડ; આભાર. | માયાળુ=માયાવાળી. | સિયત.

સવાલ—જનાવરોને પૂંછડું શું કામમાં આવે છે ? ગાય
આપણને શું આપે છે અને તેનો આપણે શું ઉપયોગ કરીએ
છીએ ? ગાયને માતા કહેવાનું કારણ શું ?

પાઠ ૫૧ મો.	નિરાંતે=નચિંતે.	પાછું મોંમાં લાવી
સીમમાં=ખેતરમાં	સરસું=સાથે.	જડણું=ડાચું.
ખીડ=ધાસ ઊગે તે	કિનારે=કાંઠે.	શક્તિ=બળ.
જગા.	વાગોળવું=ખાધેલું	

સવાલ—ગાયને કેટલાં જડખાં હોય છે ? કયા જડખામાં
આગલી ખાણુ દાંત હોતા નથી ? ગાયની જીભ શેનું કામ કરે છે ?

પાઠ ૫૨ મો.	ખાખોચિયું=પાણી	તોફાની=મસ્તીખોર.
ભૂસું=થુલું,	ભરાયલો નાનો	મારકણી=મારે એવી.
લકું=જખરી.	ખાડો.	ખીજાય=ગુસ્સે થાય
તળાવડી=નાનું તળાવ	શાંન્ત=ધીરજવાળી.	ખીકણુ=ખીએ એવી.

સવાલ—ગાય ને લેંસની સરખામણી કરો. લેંસના પગ
ટૂંકા ને જડા શા માટે બનાવ્યા હશે ? લેંસના બચ્ચાને શું
કહે છે ? ગાયના બચ્ચાને શું કહે છે ?

પાઠ ૫૩ મો.	ગરકી=પેસી.	માથાં અક્ષાળવા તે.
ઘેટું=મેટું.	ગરીબ=કોઈને દુઃખ	ઉપરી=આગેવાન.
ઊન=ઘેટાના વાળ.	ન દે એવું.	ગાડર=ઘેટું.
ધ્યાન=એક ચિત્ત.	પોચાં=ખીકણુ.	ગોવાળ=ગાય, લેંસ
મળતાં=ખરાખર;	ધજ=દુઃખ.	ચરાવનાર
સરખાં.	ગેલ=લાડ.	ભરવાડ=ઘેટાં બકરાં
અદ્ધર=અતરિંગ.	ટકકર=સાંમસામા	ચરાવનાર.

બીજા ઘોરણ માટે અંકગણનાં મનોયત્ન પાંચ આના. [૨૬
કામળો=ઊનનું જાડું. | ગાલીચો=ઊનનું | શાલ=ઊનનું કીમતી
લુગડું. | પાથરણું. | લુગડું.

સવાલ—ગાય અને ઘેટું કઈ કઈ બાબતમાં મળતાં છે
અને કઈ કઈ બાબતમાં જુદાં છે ? ઘેટામાં ઠેવી ટેવ હોય છે ?
ગોવાળ અને ભરવાડ શું કામ કરે છે ? ઊન શું શું કામમાં
આવે છે ? ઊન કઈ ઋતુમાં કાતરી લેવામાં આવે છે ?

પાઠ ૫૪ મો. | જોરાવર=મળવાન. | અવાજ.
પીડ=વાંસો; ખરડો. | વજન=ભાર; બોજો. | દાઢ=ખેવડા દાંત.
જરૂર=નકકી; ખચીત | નમ્ર=નરમ. | ચોપગાં=ચાર પગ-
વાળાં.
વખાણુ=તારીફ. | હેતાળ=માયાળુ. | દાખડો=ઘોડાના પગ-
દોસ્ત=ભાઈબંધ. | કુંફાડા=પું પું કરતો | ના તળિયાનું હાડકું.

સવાલ—ગાય, ઘેટું, ઉદર, બિલાડી, ને ભેંસ એનો એકેક
ઉપયોગ કહો. ઘોડો શું શું કામમાં આવે છે ?

પાઠ ૫૫ મો. | મંદિર=દહેરૂં. | ખીણુ=ખે પહાડ
સપાટ=ઝિંચી નીચી | પૂર્વ=જે દિશામાં | વચ્ચેની જગા.
નહિ તે. [જગો. | સુરજ ઊગે છે તે. | તળેટી=પર્વતના મૂળ
મેદાન=સપાટ ખુદ્દી | દુનિયા=જગત. | આગળની જગો.
ઊપસેલો=ઝિંચો | સમૂહ=જથો. | જંગલ=રાત; વન.
આવેલો. | હારદોર=એક પછી | ઢાળ=ઢાળાવ.
ડુંગરી=ટેકરી. | એક. | ઘાટ=પર્વતમાંથી
ડુંગરાળ=ડુંગરવાળી. | શિખર=ટોચ; મ- | જવા આવવાનો
અઘરૂં=મુશ્કેલ. | થાળું; ઉપલો ભાગ. | રસ્તો.

સવાલ—મેદાન કોને કહે છે ? કઈ જગા ડુંગરાળ
કહેવાય ? પાવાગઢ કયાં છે, અને તેના પર કોનું દહેરૂં છે ? પહાડ
અને પર્વતમાં શું ફેર ? ગુજરાતની ઉત્તરમાં કયો પહાડ છે ?

કાઠિઆવાડમાં કયા પર્વત છે ? દુનિયામાં મોટામાં મોટો પર્વત કયો છે અને તે ક્યાં છે ? શિખર, ખીણ, તળેટી અને જંગલ એટલે શું તે સમજવો. ઢાળ એટલે શું ? ઘાટ કેને કહે છે ?

પાઠ ૫૬ મો.	નીચાણ=ઢાળ પડતી.	ભાગ્યે=કદાચ.
નદી=મીઠા પાણીનો	કિનારો=કાંઠો; પાણી-	ખાડી=નાના વહેલા
વહોળે પર્વત અગર	ને લગતો જમીનનો	નદીમાં ભળે છે તે.
સરોવરમાંથી નીકળી	ભાગ; તીર.	રેલ=પૂર. [તેવી.
ઢળતી જગામાં થઈ	મૂળ=જે જગાએથી	ભયંકર=ખીક લાગે
ખીણ નદી, રણ કે	નદી નીકળે છે તે જગા	નિર્મળ=સ્વચ્છ;
ઠરિયાને મળે છે તે.	મુખ=જે જગાએ નદી	ચોખ્ખું.
રેલા=વહેણ; પ્રવાહ.	મળે છે તે જગા.	ભાગીરથી=ગંગા.

સવાલ—પાણી કેવી જગાએથી કેવી જગા તરફ વહે ? નદીને કેટલા કિનારા હોય ? જમણા ને ડાબા કિનારો શી રીતે ઓળખાય ? મૂળ, મુખ અને ખાડી એટલે શું તે સમજવો. નદીનો કયો ભાગ ડાબો હોય છે અને કયો ભાગ નીચો હોય છે ? નદી શી રીતે બને છે તે સમજવો. રેલમાં શું શું ઘસાઈ જાય છે ? ભરૂચ, સુરત, વાસદ, અમદાવાદ, કાશી, મથુરા, ને હૈદરાબાદ કઈ નદી પર છે ? આપણા દેશમાં (હિંદુસ્તાનમાં) કઈ કઈ મોટી નદીઓ છે ? ગંગાનું ખીણું નામ શું ? નદીનું પાણી શા શા કામમાં આવે છે ? નદીનો ઉપયોગ ગણવો.

પાઠ ૫૮ મો.	તીર=કાંઠો.	રસાળ=ફળદ્રુપ.
ઝરણાં=ઝરણુ.	આરામ=મુખ.	ભૂમિ=જમીન.
ઝમે=ઝરપે.	શાંતિ=ધીરજ.	સમાય=સમાઈ જાય;
નીર=પાણી.	વિવિધ=બુદ્ધા બુદ્ધા.	આનંદ=મોજ. [મળે

સમજૂતી—પર્વતમાંથી ઝરણા ઝરપે છે, તે બધાં લેગા થવાથી નદીઓ બને છે. નદીના પાણી ખજૂખજૂ વહે છે. (૧) નદી કિનારે ગામો વસતાં, ત્યાંના લોકોને રોજ મીઠાં પાણી મળે છે તેથી તેઓને સુખ છે, વળી પશુ, પંખીને પણ શાંતિ થાય છે. (૨) નદીઓ જુદા જુદા દેશમાં વહે છે, ને ત્યાંની જમીન ફળદ્રુપ બનાવે છે. તે હસતી દૂર દૂર જાય છે, ને છેલ્લે દરિયામાં જઈ મળે છે. (૩) લોકો નદીપર ફરવા જાય છે, અને હોડીમાં બેસીને ખુશ થાય છે. કોઈ તો નદીમાં નહાવા પડે છે અને કોઈ તરતાં તરતાં મોજ કરે છે. (૪)

પાઠ પદ્મો.	પાવાગઢ=પંચમહા-	ભરાયેલો નાનો
તળાવ=જેની ચારે	લમાં પર્વત છે.	ખાડો; તળાવડી.
બાજુ જમીન ને	વાટે=રસ્તે.	સરોવર=મોટું તળાવ.
વચમાં પાણી હોયતે.	ખાખોચિયું=પાણી	

સવાલ—પાણી હમેશાં કેવી જગાએથી કેવી જગાએ વહે છે ? તળાવ શી રીતે બને છે ? તળાવડી, તળાવ અને સરોવરમાં શો ફેર ? પાવાગઢમાં કયું તળાવ છે ? મુંબઈ પાસે કયા કયા તળાવ છે ? કેવા તળાવનું પાણી પીવાથી રોગ થાય ? વડોદરામાં કયા તળાવનું પાણી આવે છે ? મુંબઈમાં કયા કયા તળાવમાંથી પાણી આવે છે ? ઘણું તળાવ કયાં હોય ? દુગરાળ દેશમાં ઘણું તળાવ હોવાનું કારણ શું ?

પાઠ ૬૦ મો.	પાળ કરેલી હોય	કોદાળી=જમીન
નકશો=ગામ કે દેશ-	એવી જગા.	ખોદવાનું ઓબર.
નો ચિત્રિલો નમુનો.	શાળા=નિશાળ.	લાંબચોરસ=લાંબો
ચિત્ર=છબી.	શેખીતાં=સુંદર.	રોપા=ઠોડ. [ચોરસ.
ક્યારા=આસપાસ	મધ્યમાં=વચ્ચે.	આકાર=ઘાટ.

૩૨] સુરત શહેરનો “ભૂગોળ શિક્ષક” ત્રણ આના.

સવાલ—ચિત્ર અને નકશામાં શું ફેર ?

પાઠ ૬૧ મો.	કરવું તે; ભરતર.	જેની ચારે બાજુ.
માપસર=માપ	ચુકિત=તદબીર; કળા.	સરખી હોય તે.
પ્રમાણે.	સમચોરસ=જેની	ખ્યાલ=વિચાર.
માપ=લંબાઈ પહો-	લંબાઈ પહોળાઈ	પ્રમાણ=માપ.
ળાઈ ભરી નક્કી	સરખી હોય તે;	આકૃતિ=ઘાટ.

સવાલ—નકશાની દિશા શી રીતે ઓળખાય ?

પાઠ ૬૨મો.	પૂર્વ=ઉગમણી.	મળતી હોય તે
સૂર્ય=સુરજ.	પશ્ચિમ=આથમણી.	જગા.
આથમે=અસ્ત પામે.	ખૂણો=જ્યાં બે બાજુ	

સવાલ—પૂર્વ અને પશ્ચિમ દિશા શી રીતે ઓળખવી ?
ઉત્તર દિશા શી રીતે જાણવી ? સામસામી દિશાઓ ગણાવો.
દિશા કેટલી છે ને તે કઈ કઈ ? ખૂણા કેટલા છે ને તે કયા કયા ?
અગ્નિ, નૈઋત્ય, વાયવ્ય અને ઈશાન ખૂણા કઈ કઈ દિશાની
વચ્ચે આવ્યો ? સામસામા ખૂણા ગણાવો. કુલ દિશા કેટલી
ને તે કઈ કઈ ?

સમાપ્ત.

સુરત શહેર તથા ચોર્યાસી તાલુકાનો
“ ભૂગોળ શિક્ષક ” ત્રણ આના.

“ ડિક્ટેશન શિક્ષક.”

પાઠવાર અઘરા શબ્દો.

પાઠ ૧ લો.	મથાળે	અડકતા	કોઠીની
દેશ.	ખુશ	જેશથી	સૂતી
સર્વ	મજ	ખીકણુ	પ્રયત્ન
ભૂલો	બહેન	પિતા	બતાવીશું
ફૂલો	સંભાળ	પૂરો	કુતરીનાં
ઊગે	અરવિંદ	ભરોસો	બિલાડીનાં
પશુ	મજનું	વર્ષની	દિવસ
અહીં	બેઠક	ભાયડો	દશ
સાધુ	બન્ને	પડખામાં	ઊઠી
સૌ	ડાળીએ	પકડયું	ખૂબી
પ્રભુનો	દોરડાં	—	ખીજવાઈ
માનીશું	શરીર	પાઠ ૩ જો.	કરડવા
જન્મ	તૂટી	કુરકુરિયાં	દુઃખ
દીધો	ખાતરી	બચ્યાં	ત્યારે
પાઠ ૨ જો.	બેસાડયો	જન્મે	પાઠ ૪ થો.
વાડીમાંનો	ખાજૂ	ગેત્ર	સ્તુતિ
હીંચકો	દોરડું	સવિતા	ઊભા
મજખૂત	ઝાલી	ખૂમ	કૃપાદષ્ટિ
બાંધ્યો	આપ્યો	દોડતી	ઉગારો
ચિત્ર	ભોંચે	પાછળ	પ્રેમ

ઊગ્યો	ચંદુલાલ	ભાંગ્યો	વ્યંજન
સૂર્ય	દડો	છેતર્યા	ગૂજરાતી
પૂર્વમાં	કહ્યું	નિશાળમાં	ભાષાના
પૂર	ફાનસનો	તૂટેલો	જોડાયેલા
વીતી	અરીસો	પૂછ્યું	સ્વાદમાં
પ્રભો	ફૂટી	આંસુ	રહ્યામાં
સંભાળનારો	માન્યું	ટેવથી	પાઠ ૮ મો.
પક્ષી	ભાઈબંધ	શિક્ષા	અડવાડિયું
પ્રાણીઓ	મણિલાલ	ઊતરો	શુક્ર
ઉદ્યાગમાં	દિવાનખાનામાં	હમેશાં	છેલ્લો
બુદ્ધિ	છટકી	દશ્વર	ગુરુ
વિદ્યા	ભીંતે	દુઃખી	પાટિયા
વધારો	લટકાવેલી	પાઠ ૬ ફો.	રવિ
શિરે	અથડાયો	છફો	શનિ
નાથજી	ભૂલ	ફિટકાર	રતિલાલ
દિન	સમજઈ	સત્ય	દિવસનું
ઈશ	સારું	દુઃખ	સોમચન્દ્ર
	લાગ્યું	પાઠ ૭ મો.	દહાડો
પાઠ ૫ મો.	નાંખી	મૂળાક્ષર	પૂરો
ઝળઝળિયાં	શરમથી	સ્વર	પાઠ ૯ મો.
ગુસ્સો	ઊતરી	ઉચ્ચાર	પખવાડિયું
છેતર્યો	જૂઠું		તિથિઓ

કૃષ્ણપક્ષ	ત્રણસેં	પોટલું	બોળીને
શુક્લપક્ષ	ગોવાળિયો	સૂતો	માંડયો
મહિનાના	દહીં	ધીમેધીમે	આઠવો
વર્ષનાં	દહીંથરાં	ઊતર્યાં	ખૂમ
ચંદ્ર	ધેખરાં	જગ્યો	સાબુ
અજવાળિયું	કઢિયેત	ચિચિયારીઆ	ચોખખા
અંધારિયું	હરિ	સૂઝ	તડકામાં
છઠ	હાથિયો	ફેંકતો	તાપવા
આઠમ	કાળિનાગ	ચઢાવે	ચાલાક
દશમ	નાથિયો	મફત	તોફાની
અગિયારશ	ભૂમિનો	મજૂરી	પાઠ ૧૩ મો.
બારશ	નરસૈંયો	પાઠ ૧૨ મો.	દશ ગણો
તેરશ	રીઝિયો	ગભરાઈ	રિસાળ
ચૌદશ	ખૂડતાં	શક્તિ	કુટેવ
પૂનમ	બાંહેડી	અડપલાં	બેદરકાર
શર	સહાશે	પાળ્યો	સુંદર
સુદ	પાઠ ૧૧ મો.	લગ્ન	કુમળા
બિલકુલ	વાંદરાંની	રંગાવતો	મણિલાલના
પાઠ ૧૦ મો.	વિસામો	કારીગરો	મુંબઈથી
પ્રભાતિયું	લુચ્ચાં	મિયાઉં	નાનીશી
કૃષ્ણ	નાળિયેર	મજખૂત	કોદાળી
ધેનમાં	ટોપીઓનું	પીંછી	બિયાંની

૩૬] ચોથી ચોપડીના “ડિક્શન શિક્ષક” ચાર આના.

ડબ્બી	પાઠ ૧૪ મો.	નિશાળમાં	ચોખ્ખા
દૂકડો	મૂળ	વિચારથી	ડંડા
ઢાંકણું	મેળવણીના	ચિત્ર	પાઠ ૧૬ મો.
ઊઘડી	મિશ્ર	સુગંધ	ઋતુઓની
વેરાઈ	પીંછીથી	સુગંધવાળી	શિયાળો
ચંદન	ગોટીઓ	ઘટા	ઉનાળો
રીસ	ઘસો	ખળખળ	ચોમાસું
મૂંગો	નારંગી	કૂદતો	દાઝે
પૂછ્યું	ચડાવો	તડકામાં	સાંજ
રિસાઈ	નંબુરિયો	પૂંછડાવાળી	ટાઢ
દુઃખ	મુખ્ય	ખિસકોલીઓ	આદર
દઉં	મિશ્રણ	કૂદતી	શાલ
માયાળુ	રાખોરિયો	ઘટામાંથી	ઓઢી
બેદરકારી	પાઠ ૧૫ મો.	કેયલ	સુવાચ
વીણી	સહેલ	ડોલતા	રજઈ
ખોદાઈ	આંખાવાહિયું	એકસામટાં	નટવર
ઊગ્યું	પતંગિયું	ફડફડતાં	મહિનાઓમાં
લીલાંછમ	ગોટા	મધુરો	દૂંકો
કૂમળાં	ટહૂકતી	સંભળાતો	સૂર્ય
પાંદડાં	ગુચ્છાદાર	ઊડતાં	ત્યારથી
ફૂલ	દિવસ	ઊગેલાં	આથમે
આનંદ	ગુરુજીએ	હીંચકો	અંધારું

દિવાળીથી	ઝાંડાં	ઝિતરો	બારણું
ખૂમ	સુકાય	ચોગાનમાં	કાળજું
પહેર્યા	વનસ્પતિ	વાળુ	પાઠ ૧૯ મો.
ઝિની	કેસડાં	કંટાળ્યું	હાથીની
લૂ	ગુણવાન	બાંધ્યું	સાંજે
નહિ	પુવારા	સાંકળ	તળાવે
રાત્રે	વણતોલ	છૂટી	રસ્તે
ઓઢવું	ખાસું	ધકકો	દુકાન
દહાડો	દુનિયા	મારો	માવત
ઝિગે	ડૂબાડૂમ	ફડાક	સૂંઢ
આકાશ	ખેતર	ઝિઘડી	નાંખી
વાદળાંથી	ખેતીકાર	ઓરડામાં	આપ્યું
ટીપાં	ચંપેલી	દાખલ	લગનસરા
ખરું	જાંઘ	ખૂણામાં	લગડાં
પાઠ ૧૭ મો.	કુસાય	કાઢ્યાં	શીવવાનાં
કવિતા	ચાખડીઓ	ભાંગી	ઘાલી
શિયાળે	હીં ડોળા	માંડ્યું	સોય
શીતળ	ખાટ	બંદુકની	ઘોંચી
કડોળ	પાઠ ૧૮ મો.	પેઠે	એકદમ
તંબોળ	રીંછની	સિપાઈ	ખેંચી
ડગલી	મદારી	કૂચ	કચું
શાલ	ધર્મશાળામાં	એટલામાં	છાંટ્યું

૩૮] સુરત શહેરનો “ભૂગોળ શિક્ષક” ત્રણ આના.

તોફાને	પાઠ ૨૦ મો.	મથળે	રીતભાતથી
ચાલ્યો	પ્રામાણિક	પેન્સિલ	દુઃખ
સાંકળ	શિક્ષા	ગુસ્સે	સમજાયું
અડફેટમાં	સચ્ચાઈ	પાઠ ૨૧ મો	દિલગીરી
સપાટા	નરેન્દ્ર	સોખત	ખુશખુશ
ચીસો	ધર્મશ્ર	અસર	છાંબડીમાં
દોડ્યો	જામફળની	ઉમંગ	મૂકી
છોકરું	ટોપલી	દુઃખ	ગયેલી
ઊભેલા	ત્રણ	આફસ	કોહેલી
બહુયે	ચાલ્યો	ભંડાર	બગાડશે
બૂમો	શિવશંકર	વાસ્તુ	સુધારે
ખસ્યું	વીણી	રમણલાલ	પાઠ ૨૨ મો.
ગાંડો	લેવાય	કાન્તિને	દિવસ
દોડતો	ધર્મશ્ર	કેટલાક	શિખામણ
બાજૂ	કહ્યું	દીઠો	કહ્યું
ઝટ	સાંભળી	મજાક	ગંધ ગંધ
ઓળખ્યું	શાખાશી	ધ્યાન	માથું
હોશિયાર	સારું	વર્ગમાં	ફાટી
મજૂરી	કર્તું	ઊંચો	આંસુ
સીંચવાનું	ટેવ	મદદ	સડી
ભોંય	છોડીશ	હસતે મોટે	મારું
ઉપાડી	ખરું	બગડ્યો	ભૂલ્યો

નહિ	નાંખવા	છત્રી	વેરાયેલા
ભાઇબંધો	દયા	નિશાળ	ઘરડાં
પાઠ ૨૩ મો.	શીખવ્યું	છૂટવાનો	પાથરી
છંદ	ખિચારાને	પાઠ ૨૫ મો.	ઊંઘ્યાં
ઘાટ	પથરો	સંપ	પાથરેલી
સહવાસ	મોઢું	ત્યાં	અમારું
છપ્પો	દુઃખી	જંપ	છટવા
ચઢશે	ઝળઝળિયાં	જુસ્સા વાળો	એકસામટાં
ભૂંડાથી	આણ્યો	અવિચારી	ઊડને
ભૂંડો	ભૂખ્યો	અનુભવી	ઊઘ્યાં
પાઠ ૨૪ મો.	ખૂણામાં	પારધી	દૂર
લૂલો	સૂવા	જળ	ભાઇબંધ
કૂતરો	સૂ કું	રળિયામણા	ઉંદર
ખોડંગતો	તદન	કબૂતરનું	દાંતથી
પ્રાણી	માયાળુ	ટોળું	કાતરી
સાર્થી	બાઝી	આકાશમાં	છૂટાં
વિનંતિ	સંગાથે	ઊડતું	પાઠ ૨૬ મો.
દયામણું	ભૂરિયો	ઘરડાંઓની	દિવાળી
હિંમત	ઘૂરકીને	શિખામણ	પર્વ
હોશિયાર	નસાડી	ઊડતાં	રોશની
ટપાલમાં	ઢારની	ભૂખ્યાં	મહિનો
	મેંમાં	દાણા	પૂરો

૪૦ | પહેલી ચોપડીનો “ડિક્શન શિક્ષક” અઢી આના.

પૂરું	કારતક	પાવડી	ઉખડી
ભાદરવો	ચોખ્ખાં	દબાવતો	અંગૂઠો
પવિત્ર	ધોયેલાં	અર્ધા	ઘાલી
દહાડો	ખાદીનાં	કોકડું	ચૂસ્યા
તણ	પાઠ ૨૭ મો.	છૂટા	કંટાળો
ધનતેરશ	વણુકર	વચ્ચેથી	ખોતર્યા
કાળીચૌદશ	માણુકલાલ	ફેંકતો	ખૂરી
આંગણું	નટવર	વણાયેલા	ખૂણેથી
અખીલ	ઘોતિયું	ઠોકતો	ટૂંકા
ગુલાલ	પહેર્યું	મળની	પથ્થરપાટી
સાથિયા	રેંટિયાથી	ખૈરી	ભૂંસી
ચિત્ર	કંતાય	કુટુંબનાં	ચૂંકથી
મંદિરોમાં	સૂતરના	ખેડૂત	ગંદી
દર્શન	તાંતણા	કાંતીએ	હંમેશાં
સારુંસારું	કપડાં	દુઃખી	ડાખલીમાં
લૂગડાં	વણુકરવાડે	સ્વદેશી	વર્ગમાં
કોરિયાંમાં	ભોંયમાં	સ્વરાજની	વાસણ
મૂકી	દાટી	પાઠ ૨૮ મો.	અડચણ
ફટકડા	વીંટતો	કુટેવો	લૂગડાંથી
દાડખાનું	વીંટ્યા	દાંતથી	ખાંચ
સંભળાય	સાળ	આંગળીઆના	નસીંકી
વર્ષ	ચડાવશે	કદરૂપા	લીંટ

આવાં	ટળે	લોહું	તપાવ્યું
ગંદ	કાળજી	તણખા	ઘડાય
લૂછી	નાનપણથી	વાંસડો	હંડા
સાફ	પાઠ રદમો.	દબાઈ	તૂટી
રમાલ	પ્રાર્થના	ભૂંગળીમાં	કઠણ
કેટલાંક	પ્રભુ	ચૂલામાં	મૂઝી
થૂંકે	પ્રીતે	પોલાં	મજબૂત
ચોકડી	સ્તુતિ	ગોઠવે	બાજૂ
નસીંકયા	દુનિયા	સળગે	સળિયો
ગળફા	ઝોડા	ધુમાડો	ચૂલો
કાઢયા	દરિયા	ભૂંગળી	ભઠ્ઠી
ચોંટી	સૂરજ	ફૂંકવું	અહીં
ચીતરી	ચંદ્ર	ફરર	સાણસીથી
છોડાં	ઝગમગિયા	પાઠ ૩૧મો.	ઉનાળામાં
ફૂયા -	પ્યારા	એરણ	પાઠ ૩૨મો.
ઠળિયા	બુદ્ધિ	છીણી	ધાતુઓ
નાંખવાં	પાઠ ૩૦મો.	વલે	તાંબાફૂંડી
ખીંટી	હુહારની	તપાવતા	ધરણાં
ગંદું	ધમણ	હથોડા	સાંકળાં
ખૂબ	તણખા	ટીપે	સાંકળ
બેદરકાર	ગુરજી	બદલાય	સળિયા
સજજડ	પીરોજશાહ	ઘડાયું	કઠેરા

સાણુસી	સોનું	સોળ	ભાઈબંધો
પદાર્થ	ચાંદી	અર્ધા	પૂછ્યું
પતરું	કલાઈ	રૂપિયો	સૂધી
પથથરનો	પદાર્થ	બત્રીસ	સૂરત
ઠબૂ	ટીપવાથી	ચોસઠ	ડબ્બામાં
ખણણ	લીટો	કાંગરી	દશ
પીતળ	સફેદ	પાઠ ૩૪ મો.	ઊભો
લોટા	ચડાવેલા	પરગળુ	ઊઠીને
લોટીઓ	કાટ	દિનકર	બેસાડયો
થાળી	પાઠ ૩૩મો.	ધર્મશાળા	પરગળુપણાનાં
વાડકા	સિક્કા	હમેશાં	વખાણુ
વાસણને	ચળકતો	તૈયાર	પાઠ ૩૫ મો.
માંજને	ઝાંખો	સૌનું	ચોખ્ખાઈ
ઊજળાં	ઢબુ	સુશીલાને	પાડોશી
ચળકતા	નિકલ	મદદ	અજીતરાય
ભોંય	પૈસો	કૂવેથી	નરહરિને
તાંબું	ચોખ્ખો	ઉપાડવા	શરીરે
કથરોટો	જૂનો	રહ્યો	લૂખસ
પતરાં	આપણને	ઉમંગથી	દવાખાને
વીંટી	વાંકીચૂકી	મોઢે	હરિપ્રસાદે
બંગડીઓ	આઠ	રસ્તામાં	તપાસ્યું
બૈરાંઓ	ચોખડી	પથથર	પેટ

દબાબું	ચોળીને	વર્તવાની	દોરડું
હથેળી	ધસણું	સલાહ	ગાળો
ટકોરા	શિયાળામાં	પાઠ ૩૬ મો.	ઉતારે
કબજિયાત	ફાટે	વાદળની	પહોંચે
દસ્ત	વળગેલો	ગાડી	કુખાવે
બગડયું	કોરું	ટીપાં	દેગડો
દિશાએ	દરાજ	સાગર	ચડાવી
સારું	લૂછતી	ધાર્યું	ઓટલા
પથારીમાંથી	લૂછવું	શુભ	કઠેરો
ઊઠીએ	જંધ	પૂર	કાઢવું
ટેવ	બગલ	હૂર	ઝિથલી
આળસ	દાંત	બિચારાં	સારું
બેદરકારી	તપાસ્યા	તૂટી	ઊંડો
ખરું	દાતણ	મહીં	પાંદડાં
લખોટી	ઝીણો	ભટક્યાં	ઢાળાય
પતંગ	કૂચો	પાઠ ૩૭ મો.	ઢાળાયેલું
ખૂબ	ઊભા	કૂવો	માંજેલાં
આંગળાં	ધસવા.	થાળું	પખાલી
સાબુથી	મોઢું	ગરગડી	ડોલથી
અંગુછાથી	અવાળું	અહીં	બૈરીઓ
લૂછી	સાધારણ	જુઓ	ખૂમો
ખૂબ	દબાવવાં	બેડાં	

પાઠ ૩૮ મો.	ખુલ્લી	વૃષ્ટિ	ખૂબ
મંદિર	ફૂલઝાડ	ત્રાસ	હરિની
શિખર	પગથિયાં	વારું	દિવાળીમાં
સેવાળ	ધુમ્મટ	કારતક	લીલા
ચોગાન	મૂર્તિ	માગશર	મહેર
ઓશરી	તીર્થની	પોષ	લહેર
દર્શન	જત્રાણુ	મહા	પાઠ ૪૧ મો.
મંડપ	પાઠ ૩૯ મો.	ફાગણુ	કુંભાર
ગભાર	ચોખ્ખાઈ	ચૈત્ર	નવનીતની
ધર્મશાળા	વિષે	વૈશાખ	ઘડા
ચિત્ર	કવિતા	જેઠ	ગાગર
ઝીંચું	આંગણું	અષાઢ	ગોળી
ધમ	સોહાય	શ્રાવણુ	નળિયાં
તળાવ	કદી	ભાદરવો	કોડિયાં
બાઝી	દૂર	આસો	ચૂલા
ગંદું	નિત	શયાળો	સગડી
પડછાયો.	પાઠ ૪૦ મો.	ચોમાસું	રવિવારે
ઝીંધું	વર્ષના	નટવર	બતાવીશ
ઢોર	મહિના	ટૂંકી	શોધી
ખેડૂતો	વૈશાખ	વિક્રમ	કાઢયું
દરવાજામાં	શ્રાવણુ	ઠંડું	કેશવભાઈ
દહેરું	ભાણુ	નહાવું	નમસ્કાર

દેખાડું કુદતો પછયું કૂદે ગૂદે કિનારેથી ઢગલો પલળવા ઝડપથી લોચો	ડાળીઓનો ગોઠવ્યાં થર કર્યો. સૂકી લાદ નીભાડો દીવેલ દીવેટ દિવાળીને રાશની	પાઠ ૪૪ મો. આપણું શરીર સાંધો વળું ધૂંટણ ઘૂંટી બોચી પીઠ બરડો. બેડાય મોઢું નસકોરાં બાળુએ પાછલો ગરદનનો આગલો	કરવત રસિક ચોખંડાં થાંભલા દાદર બારણાં વસ્તુઓ મેજ ખુરશી પેટી કબાટ બન્યું કાણાં બનાવ્યો બેસાડે સાલ સંવાળું ધારવાળી બેઠેલો દાંતા પાટિયાં
પાઠ ૪૨ મો. નળિયું ઉતારી પાતળી તૈયાર ઉતારી કોડિયું સુકાશે. લઠીમાં છાણાં સૂકાં પાંદડાં	પાઠ ૪૩ મો. ધડ માથું ભુજ હથેળી સાથળ અંગુઠો ગરદન ભાગ છાતી પેટ બેડાયેલા	પાઠ ૪૫ મો. સુથાર વાંસલો વીંધણું રંદો	

૪૬] પહેલી ચોપડીના “ડિક્શન શિક્ષક” અહીં આના.

પાઠ ૪૬ મો.	નિશાળનો	ઊંડો	પાઠ ૪૮ મો.
ભોજન	ઉતાવળ	લૂછવા	હિંદી
પોષાય	પૂરું	—	ભૂમિના
માંજેલાં	ખાધેલું	પાઠ ૪૭ મો.	પુત્રો
ચિંતા	કંકાસ	વિષે	પુરાણ
ચિત્ત	શાન્ત	જમ્યા	સૂત્રો
તરછોડવા	ફિકર	વર્ણન	ઝળકાવે
ખાબતમાં	કોળિયા	કમોદનો	ચરિત્ર
કાળજી	મૂકયા	સુંદર	ઉદ્દેશી
જરૂર	ખુદલું	દહીં	હમેશ
પરસેવો	કંટાળો	તળિયાં	પાઠ ૪૯ મો.
માં	દૂધ	ખાસુદી	પ્રાણીઓ
ઘોઘ	એકદમ	દૂધપાક	કૂતરો
ચોખ્ખા	અંગુઠો	પૂરણપોળી	કાબરચીતરાં
પવિત્ર	ચાટવાં	લાડુ	માંસાહારી
ભૂખ	જમ્યા	કુંસાર	નિમકહલાલ
સારું	ગળું	ભજિયાં	બિલાડી
માંદા	કોગળા	શીરો	કદે
ટકાવી	ખૂખ	શેવો	અણિયાળું
સ્વાદિયા	સાફ	તળ્યા	ઠંડા
દુઃખી	થાળીમાં	સ્વાદ	ટૂંકા
સંતોષ	છાંટા	—	તપખીરિયા

આણીદાર	સોબત	કંઠણ	તોફાન
મજબૂત	વસ્તી	આંગણું	પૂજા
ખોદી	હેત	પૂંછડું	પાઠ પરમો.
ખાડો	ખાતર	ગુચ્છો	ખીડ
પાતળા	હોશિયાર	માંખ	નિરાંતે
ઝડપથી	રખડતાં	મચ્છર	જડખું
તળિયું	અહીંથી	ઉડાડે	લીલાંછમ
ભોય	તહીં	પેંડા	ઊગેલાં
ભીંત	ભટકી	મિઠાઇઓ	ફૂલ
ચઢી	ટુકડા	ઓટલા	મોજથી
સૂંઘવાની	પાળેલાં	લીંપે	દોડવું
શક્તિ	રાત્રે	નાંખવાથી	ભેંસો
પગલાં	માલિકના	ધાન્ય	ગુરુજી
સૂંધી	અજાણ્યા	સારું	નિરાંતે
ભરાયેલાં	પાઠ પઠમો.	સુકાય	સરસું
શોધી	અનેક	શીંગડામાંથી	મોઢું
તરાપ	દૂધ	બટન	ધીરેધીરે
શિકાર	અદ્ધર	ઉપયોગી	તળાવને
કરકરી	રમણિક	ઉપકાર	કિનારે
લટકતી	ડોક	પાલન	સિવાય
માંસ	અડકે	માયાળુ	હસાવ્યા
પરસેઓ	હરિલાલ	સ્વભાવની	વાગોળે

જયસુખ	પાતળા	જણાશે	શિયાળામાં
જડખાં	ઉપાડે	આંચકો	પાઠ ૫૪ મો.
ઉપહું	લૂંસું	અડકતાં	નમ્ર
નીચલું	ગલરાય	અક્કર	ધુંકાડા
ખમે	ઋતુ	ખીડમાં	પીઠ
ગાદી	લઠ	છટી	દોડતો
ધાસ	તળાવડી	ગરકી	ઉંદર
દબાવે	ખાખોચિયાના	કુતરાથી	વખાણુ
દબાવ્યાં	શાન્ત	પાળનાર	સાંલળો
આંચકો	તોફાની	ટાળામાં	દોસ્ત
વાગોળવાની	પાળનાર	શીંગડાંથી	પ્રાણીઓમાંના
શક્તિ	ખિજય	પછાડે	મજબૂત
ખાધેલું	ખીકણુ	માથું	વજન
મેંમાં	વાધની	ધણું	અથવા
વાગોળવું	ખચ્યું	કઠણુ	ગાડીમાં
પાઠ પરમો.	પાઠ ૫૩મો.	હમેશાં	ખેંચી
ભેંસ.	ઘેટું	ગોવાળ	ઝડપથી
ખાખોચિયું	ગાડર	લરવાડ	શેઠને
મારકણી	ટક્કર	કાતર	ઉમંગથી
દુધ	ગાલીચા	કાતરી	સ્વભાવે
શીંગડાં	ઊન	કામળા	હેતાળ
ટૂંકા	ધ્યાનથી	શાલો	મેદાનમાં

ધૂળ	હમેશાં	ઊઝ્યાં	નિચાણુમાં
ઉડાડી	ઊંચો	જંગલ	કિનારા
ધંટી	ઊપસેલો	ટાય	તીર
દાઢોથી	ડુંગરી	સુધીનો	જમણો
હોઠથી	દૂરથી	ઢળતો	મૂળ
પ્રાણીઓ	ચઢવું	ઢાળ	દરિયામાં
ચોપર્ગ	અંધરું	ચઢવું	સમાય
દાબડો	કાળકામાતાનું	ચઢાય	માર્ગ
ફૂટી	મેદિર	પાઠ પદ મે.	તદન
પાઠ પપ મે.	પાવાગઢ	નદી	વાંકેચૂંકો
ટેકરી	વડોદરાની	રસ્તાની	ખાડી
પહાડ	પૂર્વમાં	ખત્રે	પાઠ પ૭ મે.
પર્વત	અમદાવાદની	ખાજુએ	કોતરોમાં
ડુંગરાળ	ઉત્તરે	વહેળામાં	ભરાયું
સમૂહ	આબુ	ધસડાઈ	શિખરો
શિખર	કાઠિયાવાડમાં	પથર	સફેદ
ખીણ	નૂનાગઢ	ઠરીને	ઢંકાયેલાં
તળેદી	ઝિરનારે	હમેશાં	સૂર્યની
ઘાટ	હિમાલય	પર્વત	ખૂબ
આસપાસ	દુનિયાનાં	ખૂબ	ધસતું
સપાટ	છૂટા	પહોળા	માટી
તદન	તળિયાં	ઝાંડા	ધસડાઈ
	ઝાંગે		

ભેંસ	પાઠ પટ મો.	ટેકરીઓ	કુલ
ઢોર	લીલોતરી	તળાવડી	ચોખ્ખા
ભયંકર	રસાળ	દરિયા	કોદાળીઓ
ભરૂચ	પવતમાંથી	ડુંગર	ફૂલઝાડનાં
નર્મદા	ઝરણા	પાવાગઢના	ધોરણની
સૂરત	ઝમે	વચ્ચે	પેન્સિલ
તાપી	ખળખળ	વિહાર	આંકણી
વાસદ	કિનારે	ઊંડાં	દોર્યો
અમદાવાદ	પશુપંખીને	લૂગડાં	ઊઠયા
સાબરમતી	શાંતિ	ગંદાં	માંડવો
કાશી	વિવિધ	ઊડી	દોર્યું
મથુરાં	ભૂમિ	ખીણોમાં	ભીંતો
યમુના	દૂરદૂર		કખાટ
સિંધમાં	છેલ્લી	પાઠ ૬૦ મો.	ઉપાડી
હૈદરાબાદ	આનંદ	નકશો	ખતાવાય
સિંધુ		ચિત્ર	પાઠ ૬૧ મો.
દક્ષિણમાં	પાઠ પટ મો.	રામશંકર	નકશો
કૃષ્ણા	ખાખોચિયું	ગુરુજી	યુક્તિ
પવિત્ર	વાટે	શાળાના	સમચોરસ
નિર્મળ	ઊંડો	કયારાઓ	કાઢયો
ભાગીરથી	ખાડો	રસ્તો	માપસર
	ઠેકાણે	મધ્યમાં	ફૂટ

દશ	શેલીતો	દિશા	ઉત્તર
દેખાડવાનો	ભૂલ	ખૂણા	દક્ષિણ
સાધારણ	ખાનૂએ	અગ્નિ	કુલ
વીસ	પ્રમાણમાં	નૈર્ઋત્ય	માણેકલાલ
લીંતો	આકૃતિ	પૂર્વ	વાયવ્ય
છાપરું	પાઠ કર મો	પશ્ચિમ	ધશાન
			સૂર્ય

જોડણીના એકજ સરખા

નિયમવાળા શબ્દો.

ખિલાડી, ખિચારો, કિનારો, વિચાર, શિકાર, વિહાર, દિવાનખાનું, સિવાય, ખિમ્મત, રિસાળ, નિશાળ, વિસામો, શિયાળો, રિસાઈ, મિયાઈ, દિવાળી, મિઠાઈ, નિચાણ, હિમાલય.

અગિયાર, હોશિયાર, નાળિયેર, રળિયામણા, શિખામણ, અગિયારશ, કાઠિયાવાડ.

તળિયું, પાટિયું, કોડિયું, ઘોતિયું, ભજિયાં, અણિયાળું. [પતંગિયું, પગથિયું, ખાખોચિયું, અંધારિયું.

કુરકુરિયાં, ઝળઝળિયું, અઠવાડિયું, પખવાડિયું, અજવાળિયું, આંખાવાડિયું, કબજિયાત.

રીઝિયો, નાથિયો, હાથિયો, રેંટિયો, ઠળિયો, સળિયો, કોળિયો, રૂપિયો, દરિયો, ગોવાળિયો, રાખોડિયો, જાંબુડિયો. [ચરિત્ર, પવિત્ર.

૫૨] બીજા ઘોરણ માટે અંગ્રજીકૃતનાં મનોમ્લન પાંચ આના.

ઉનાળો, ઉડાડી, ઉગારો, ઉમાડે, ઉતારી,
ઉત્તર, સુનાય, ગુલાલ, લુહાર, સુથાર, પુરાણ,
ધુમાડો, કુખાવે, સુકાશે, બાસુદી, ઉદ્દેશી, યુક્તિ,
દુનિયા. [સવિતા, કવિતા, મહિલા.

❀ કક્કિન મળતા શબ્દોની તારવણી. ❀

ભૂત, ફૂલ, ધૂળ, મૂળ, દૂર, પૂર, ખૂમ, ખૂબ,
ભૂખ, દૂધ, ફૂટે, સૂઝ, ઊન.

સૂતર, સૂરત, લૂખસ, પૂનમ, બાજૂ, ખેડૂત,
સમૂહ, મજૂરી, કખૂતર, ટહૂકતી, અંગૂઠો, મજખૂત.
તૂટી, ફૂટી, ખૂરી, મૂકી, ઊઠી, સૂતી, લૂછી,
ખૂબી, સૂધી, સૂત્રો, ભૂમિ.

લૂતો, ચૂલો, ખૂણો, જૂનો, કૂચો, કૂવો, પૂજ,
સૂવા, છૂટાં. [ઊગે, ફૂટે, સૂકું, મૂકું, જૂઠું.

ઊલટો, ઊડતો, ઊડને, ઊથલી, ઊધડી, ઊતરી,
લૂટેલો, ફૂટેલો, ઊગેલો, કૂદતો, ફૂતરો, ટૂકડો, ખૂડતાં,
લૂછવું, લૂછતી, કૂમળું, લૂગડું, ઊજળું, મૂળાક્ષર,
જૂનાગઢ, ગૂજરાતી.

થૂંક, ટૂંકો, મૂંગો, ભૂંડો, ઊંડો, ભૂંસી, સૂંધી,
ગૂંદી, ઘૂંટી, ફૂંડી, ઊંચું, ઊંધું, ભૂંસું, સૂંધવું, ફૂંકવું,
ધૂંટણ, ભૂંગળી, [મંદિર, રસિક, માસિક,
સારું, મારું, તારું, વારું, પુરું, કોરું, અધરું,

પતરું, છાપરું, અંધારું.

સેવાળ, ગોવાળ, રસાળ, હેતાળ, સાથળ,
પીતળ, નિર્મળ, સાંકળ, ઉતાવળ, ડુંગરાળ.

શિર, દિન, દિવસ, શિખર, ફિકર, પિતા,
શિક્ષા, દિનકર, ફિટકાર, બિલકુલ, ખિસકોલી,
શિરનાર, નિમકહલાલ. [તિથિ, ત્રિચિયારી.

હરિ, રવિ, શનિ, નહિ, શાંતિ, અગ્નિ, આકૃતિ,
વિનંતિ, સ્તુતિ, યુક્તિ, શક્તિ.

ટાઢ, દાઢ, પાવાગઢ, જૂનાગઢ, લોઢું, મોઢું.
ગંઢું, ગંદી, રંદો, હિંદી, ચાંદી, ખોદી, ગાદી,
નદી, સફેદ, મદદ, વાસદ, લાદ, અમદાવાદ,
મહેમદાવાદ, હૈદ્રાબાદ, નર્મદા.

સાઠ, આઠ, પાઠ, પીઠ, શેઠ, જેઠ, હોઠ, ચોસઠ.
અહીં, તહીં, દહીં, દહીંથરાં. [વિષે, ભાષા.
સાધુ, સિંધુ, પશુ, આંસુ, ગુરુ, ઋતુ, ધાતુ,
ઢંધુ, સાંધુ, આંધુ, લાડુ, માયાળુ, જત્રાળુ, પરગળુ.
ખુશ, દેશ, જોશ, દશ, ઇશ, અગિયારશ,
બારશ, તેરશ, ધનતેરશ, ચૌદશ, કાળીચૌદશ.

દોરડું, દોડતી, દડો, દહોડો, પાંદડાં, દગડો,
દાખડો. [કુરકુરિયાં, ઝળઝળિયું, અડવાડિયું, પખવાડિયું,
અજવાળિયું, અંધારિયું, આંખાવાડિયું, પતંગિયું,
પાટિયું, કોડિયું, ઘોતિયું, પ્રભાતિયું, આખોચિયું.

જોડાક્ષર.

સર્વ, પ્રભુ, જન્મ, બાંધ્યો, ચિત્ર, બન્ને, બેસાડ્યો, આપ્યો, વર્ષ, પકડ્યું, બચ્યાં, પ્રયત્ન, ત્યારે, સ્તુતિ, કૃપાદષ્ટિ, પ્રેમ, ઊગ્યો, સૂર્ય, પૂર્વ, પ્રાણીઓ, ઉદોગ, બુદ્ધિ, વિદ્યા, ગુસ્સો, છેતર્યો, કહ્યું, માન્યું, લાગ્યું, ભાંગ્યું, પૂછ્યું, જુસ્સો, ઇશ્વર, છઠ્ઠા, સત્ય, સ્વર, ઉચ્ચાર, વ્યંજન, સ્વાદ, રહ્યો, શુક, છેલ્લો, સોમચન્દ્ર, કૃષ્ણપક્ષ, શુક્લપક્ષ, ચંદ્ર, પ્રભાતિયું, કૃષ્ણ, ત્રણસેં, લુચ્યા, જાગ્યો, શક્તિ, પાળ્યો, લગ્ન, માંડ્યો, આબ્યો, ચોખ્ખા, ડબ્બી, વાળ્યા, ઊગ્યું, મિશ્ર, મુખ્ય, મિશ્રણ, ગુચ્છાદાર, છપ્યો, ભૂખ્યો, તદ્દન, છત્રી, ઊતર્યા, ઊડ્યાં, પર્વ, પવિત્ર, દર્શન, અર્ધા, સ્વદેશી, સ્વરાજ, ચૂસ્યાં, પથ્થરપાટી, વર્ગ, નસીંજ્યા, કાઢ્યા, સજ્જડ, પ્રાર્થના, પ્રીતે, પ્યારા, લઠ્ઠી, પદાર્થ, સિક્કા, ધર્મશાળા, ડબ્બામાં, હરિપ્રસાદ, તપાસ્યું, બગડ્યું, દસ્ત, વર્તવાની, ભટક્યાં, સૂતિ, તીર્થ, ધુમ્મટ, જત્રાણુ, વૃષ્ટિ, ત્રાસ, શ્રાવણ, ચૈત્ર, વિક્રમ, નમસ્કાર, ગોઠવ્યાં, વસ્તુ, સ્વાદિયા, શાન્ત, મૂક્યા, જમ્યા, વર્ણન, પુત્ર, સૂત્ર, ચરિત્ર, ઉદ્દેશી, અક્કર, ગુચ્છો, સ્વભાવ, હતાબ્યા, ટક્કર, ધ્યાન, દોસ્ત, ઉત્તર, પર્વત, નર્મદા, હૈદ્રાબાદ, કૃષ્ણા, નિર્મળ, ક્યારા,

મધ્ય, પેન્સિલ, ઊડ્યા, દોર્યું, આકૃતિ, યુક્તિ, અગ્નિ,
નૈર્ઝત્ય, વાયવ્ય, પશ્ચિમ.

મળતા બોડાક્ષર

સર્વ, પર્વ, પૂર્વ, સૂર્ય, વર્ગ, વર્ષ, તીર્થ, મૂર્તિ,
અર્ધા, દોર્યું, પદાર્થ, છેતર્યો, ઊતર્યા.

ચિત્ર, ચૈત્ર, પુત્ર, ચરિત્ર, પવિત્ર, સૂત્ર, શુક,
નમ્ર, ચન્દ્ર, સોમચન્દ્ર, મિશ્ર, મિશ્રણ, હરિપ્રસાદ,
જત્રાણુ, વિક્રમ, હૈદ્રાબાદ. [સત્ય, નૈર્ઝત્ય.

નિર્મળ, દર્શન, પર્વત, વર્ણન, નર્મદા, પ્રાર્થના,
ધર્મશાળા, વર્તવાની.

ત્રણ, ત્રણસેં, ત્રાસ, પ્રભુ, પ્રેમ, પ્રયત્ન,
પ્રભાતિયું, પ્રાર્થના, શ્રાવણ, પ્રીતે. [આકૃતિ.

કૃપા, કૃપાદષ્ટિ, કૃષ્ણ, કૃષ્ણપક્ષ, કૃષ્ણા, વૃષ્ટિ,
ટક્કર, સિક્કા, બચ્ચાં, લુચ્ચા, ઉચ્ચાર, ચોખ્ખા,
વચ્ચે, સજ્જડ, લકું, છકો, લહી, ઉત્તર, પથ્થર,
તદન, ઉદ્દેશી, બન્ને, છપ્પો, ધુમ્મટ, છેલ્લો, ગુસ્સો,
જુસ્સો, ડખ્ખા, ડખ્ખી.

સ્વરાજ, સ્વભાવ, સ્વદેશી, સ્વાદિયા, સ્વર,
સ્વાદ. [બુદ્ધિ, શ્રદ્ધા.

શક્તિ, યુક્તિ, અગ્નિ, સ્તુતિ, દષ્ટિ, આકૃતિ-
ત્યારે, ક્યારે, જ્યારે, ક્યારા.

પેદ] મુરત જિજ્ઞાસા “ ભૂગોળ શિક્ષક ” ત્રણ આના.

ગિગ્યો, ગિગ્યું, ગિતર્યો, ભૂખ્યો, ગૈઠ્યો, ગિડ
પૂછ્યું, મૂક્યું, ચૂસ્યાં. [ઉદ્યોગ, વિદ્યા, [દસ્ત, દોર
ધ્યાન, મધ્ય. [ગુસ્સો, બુસ્ત
ગુચ્છો, ગુચ્છાદાર. [જત્રાણુ, વર

પરીક્ષાના ડિક્ટેશનમાં આવનાર શબ્દ

મયત્ન, સ્તુતિ, કૃષાદષ્ટિ, સૂર્ય, પૂર્વ, પૂછતુ મ
ઉદ્યોગ, વિદ્યા, બુદ્ધિ, ગુસ્સો, છેતર્યો. કહ્યું, ઇશ્વર,
છહો, ઉચ્ચાર, ઇચ્છન, સ્વાદ, સોમચન્દ્ર, કૃષ્ણપક્ષ,
શુક્લપક્ષ, પ્રભાતિયું, કૃષ્ણ, શક્તિ, ડબ્બી, ગિગ્યું,
મિશ્ર, મિશ્રણ, ગુસ્છાદાર, હાંકણું, ભૂખ્યો, તદ્દન,
ભટ્ટી, પવિત્ર, દર્શન, સ્વદેશી, ચૂસ્યા, પથ્થરપાટી,
નસીક્યા, સજ્જડ, પ્રાર્થના, પ્રીતે, ગિતર્યા, પદાર્થ,
સિક્કા, ધર્મશાળા, હરિપ્રસાદ, ડબ્બા, ઉત્તર, વર્ત-
વાની, ભટક્યાં, મૂર્તિ, તીર્થ, ધુમ્મટ, જત્રાણુ, જુદિ,
શ્રાવણ, વિક્રમ, સ્વાદિયા, શાન્ત, વર્ણન, ચરિત્ર,
ઉદેશી, અદ્ધર, સ્વભાવ, ટક્કર, ધ્યાન, સૂત્ર, સંકેત,
પર્વત, નર્મદા, હૈદ્રાબાદ, કૃષ્ણા, નિર્મળ, મધ્ય,
ચેન્નિસલ, રાત્રે, દોર્યું, આકૃતિ, યુક્તિ, પશ્ચિમ, દક્ષિણ,
અગ્નિ, નૈઋત્ય, વાયવ્ય, ઇશાન.

સમાપ્ત.

